

RAITO

Lukijalle**3**

Pyhä-Nattanen – Sompion kruunu.....**4**
PETER JOHANSSON JA HANNU KOTIVUORI

*Kosken niskalla – Myöhäiskivikautisen
 asuinpaikan arkeologiaa Rovaniemellä*.....**9**
PETRO PESONEN JA SATU KOIVISTO

Rovaniemen muinaiset kivisevät **18**
OLLI ERANTI

*”Korkiasti kunnioitettava
 Jaloarvoinen herra D. E. D. Europeaus!”
 – Johan Hoikan kirjeitä
 vuosilta 1864–1871, osa 1***23**
HANNU KOTIVUORI

Raivaaja-lehden kertomaa.....**30**
JOHANNA TUOVINEN

Maisemat Ruotuun yhteistyöllä.....**34**
MERJA LIPPONEN

Oletko nähnyt umpitakkia?.....**38**
HANNA KYLÄNIEMI

Uutisia**44**

*Raidossa vuosina 2004–2014
 julkaistut artikkelit***50**

Tämän numeron kirjoittajat**58**

RAITO

Maakunnallinen museolehti
 32. vuosikerta

Julkaisija

Lapin maakuntamuseo
 Pohjoisranta 4
 96200 Rovaniemi

Toimituskunta

Tuija Alariesto, Paula Hautala,
 Hannu Kotivuori, Hanna
 Kyläniemi ja Jukka Suvilehto

Vastaava toimittaja

Hannu Kotivuori

Toimitus ja tilaukset

Päivi Rahikainen 016 322 2791

Graafinen ulkoasu

Studio Karkulahti

Taitto

Tuija Alariesto ja Paula Hautala

Paino

Nykypaino Oy

Painos

1000

Kannen kuva

Terho Alanampa esittelee umpitakkia, jota hän käytti poikamiehenä 1950-luvulle asti.
 Kuva: Jukka Sipilä, Lapin maakuntamuseo.

Lukijalle

Kurjistuvan talouden syövereistä Raito pulpahtaa yhä pintaan pärs-kähtäin. Monet lukijamme kai-paavat tuttua aviisia hyppysiinsä. Ilolla voi todeta, että museoalalla rustataan ja julkituodaan tasokkaita ja monipuolisia kirjoitelmia, joita tämänkin lehden sivuilla on yli kolme vuosikymmentä esiin-tuotu. Tällä kertaa valikoimassa on muun muassa Rovaniemen Valionrannan kivi- ja varhais-metallikauden muinaisasuinpai-kan kaivausten tuloksia, kuvaus arvokkaiden maisema-alueiden kartoitustöistä, suomalaisen poro-miesten käyttämän vanhan umpi-takin historiaa ja tarinaa Sompion entisajan olosti Pyhä-Nattaselta kurkisteltuna. Yhtenä lisukkeena palataan 1860-luvun Rovaniemel-le tutkimaan menneitä lautamies Johan Hoikan mukana. Hänen harvinaiset kirjeensä osoittavat yhden nurkan heräävän kansal-lisen itsetunnon alkutaipaleelta, konkreettisen kaivautumisen suomalaisuuden historiaan.

Rovaniemen kaupungin hallin-to uudistuu jälleen vuoden 2015 alusta alkaen, sillä kahdeksan vuotta vallalla olleesta sopimus-ohjaus- eli tilaaja-tuottaja-mallista luovutaan. Sekavaksi koettu jär-jestelmä pyritään muuttamaan jossain määrin vanhaa linjaorga-nisaatiota muistuttavaan tilaan pa-

luttamalla mm. lautakuntien pää-täntävaltaa. Samalla halutaan pur-kaa väliportaan hallintoa ja lisätä yksikkökohtaista vastuuta. Tätä kirjoitettaessa ei ole vielä tarkkaa selvyyttä siitä mitä poliittiset päät-täjät uudelta mallilta edellyttävät. Kulttuurin osalta luvassa on aina-kin vuosittainen säästösavotta.

Kehityksen puhurit viuhuvat myös valtakunnallisesti. Suomen museoliitto toivoo, että ainakin kaikki ammatilliset museot ottaisivat ensi kesään mennessä käyt-töönsä uuden asiakasystävällisen museokortin (hinta 54 €/vuosi), joka mahdollistaa rajattoman pääsyn jäsenmuseoihin. Kantan-sa osallistua järjestelyyn on jo il-maissut lähes 80 % ko. museoista. Toivottavaa on, että myös Lapista löytyy asialle myötäsukaisuuta.

Raidon uutiskimara valottaa muun muassa Tornionlaakson maakuntamuseon satavuotista taivalta, jonka seurauksena muse-o sai uudistettua niin tiloja kuin perusnäyttelynsä. Haapa-ranta ja Tornio lyöttäytyivät museoasiassa yhteen. Vastedes poik-keuksellinen kahden maan museo saa vanhan nimensä perään liit-teen Tornedalens museum. Par-haimmat onnittelet uudestisynty-nelle nestorille!

HANNU KOTIVUORI

Pyhä-Nattanen

Sompion kruunu

PETER JOHANSSON JA HANNU KOTIVUORI ■ Saariselän etelälaitaa hallitsevat kuulut Nattastunturit (pohj. saam. Náttáđuottar), joiden lakivyö opasti vuosituhansia mutkaisen Muteniajoen sauvoja kohti pohjoista. Tuo vesitie oli osa Jäämeren rannoille päättyvää Ruijan polkua, kauppiaiden, verrorottajien ja asuttajien pääkulkureittiä. Jänkien reunustama joki hukkuu Lokan tekoaltaan aaltoihin 1960-luvun lopulla. Tunturien eteläpuolella piirtyy Lokkaan yhtyvä, pyöreä ja matala Sompiojärvi. Tavoittelevat Nattastunturit muodostuvat monesta paljakasta, joista näkyvimpänä kohoaa Pyhä-tunturi eli Pyhä-Nattanen (508,4 m mpy), Sompion ammoisten asukkien palvospaikka. Sen itäpuolella ovat alavammat Serrikainen ja Lupukkainen, pohjoisessa Seinätunturi sekä koillisessa ylhäisimpänä Suku-Nattanen ja Terävä-Nattanen (543,8 m mpy). Nyt tunturit sisältyvät 1956 perustettuun Sompion luonnonpuistoon.

Pyhä-Nattasen huipulle kapuajaa odottavat huikaisevat näkymät niin tunturien yö- kuin päiväpuoleen. Ei liene Lapissa monta kaltaistaan paikkaa, jossa silmä näkee autereisella kelillä peninkulmien päähän joka ilmansuuntaan. Huipulla olikin sota-aikana saksalaisten tähystysasema, osa Schutzwall-puolustusasemaa. Nykyinen palovartijan maja kaksine petipaikkoineen valmistui 1946 saksalaisten polttaman rakennuksen korvaajaksi. Kulkipa tuohon aikaan laelle paloilmoituksia varten puhelinlinjakin. Nyt akkunasta avartuu näköala yli koko vanhan Sompion, nykyisen Lokan altaan ja Vuotson kanavan. Kelpaa siinä maisemassa retkeilijän painua yöpuulle.

KOVIA KOKENUT TUNTURI

Nattasten Pyhälakea kattavat eriskummalliset kivimuodostumat. On kuin kivisiä patjoja olisi pinottu päällekkäin, jolloin on syntynyt suorakulmaisia, suunnilleen pienen talon kokoisia kivirakennelmia. Ei ihme, että siinä oli vanhan Sompion pyhistä pyhin. Paulaharjun sanoin sen lakea ”komottivat vielä monet valtavat kivipatsaat ja tummat

pahtaseinä.” Kivimuodostumat tai ”limppukasat”, ovat itse asiassa tooreiksi kutsuttuja rapautumisjäännöksiä, jotka koostuvat kivilajiltaan vaaleanpunaisesta ja tasarakeisesta graniitista. Kallio on iältään noin 1770 miljoonaa vuotta. Graniitille on tyypillistä laattamainen rakoilu: pinnanmyötäisiä vaakarakoja ja syvälle kallion sisään tunkeutuvia pystyrakoja. Ne ovat osaltaan vaikuttaneet toorien suorakulmaisiin muotoihin.

Ne näyttävät kauempaa katsottuina heikkotekoisilta ja harailta kalliorakennelmilta. Lähempää nähtynä ne osoittautuvat yhteneväisiksi kallioiksi, joissa on syvälle rapautuneita rakoja. Toorit ovat eroosiojäännteitä, jotka ovat olleet graniittisen kallio-perän kaikkein kestävimpiä osia. Ne jäivät jäljelle kohomuotoina,

kun ympärillä ollut, vielä pidemmälle rikkoontunut kallio rapautui palasiksi. Kulutusta aiheuttivat muinoin alueen yli virranneet mannerjäätiköt, niistä lähteneet vuolaat sulamisvirrat ja aina nykypäivään asti jatkunut pakkasrapautuminen. Kalliosta tehtyjen kosmogeneettisten ajoitustulosten perusteella toorien iäksi on saatu 850 000–1 miljoonaa vuotta. Sen perusteella ne ovat kestäneet jäätikön kulutusta useiden jääkausien aikana. Suurimmat toorit ovat 7–9 m korkeita ja 40–50 m pitkiä ja leveitä. Samanlaisia, joskaan ei yhtä korkeita, tooreja esiintyy myös Vuotson eteläpuolella, Riestovaarassa sekä Riskaskamassa. Myös muualla Lapissa erikoisen muotoisia kallioita ja niiden rapautumisjäännöksiä on pidetty seitoina, kuten Kittilän Pokassa olevaa Taatsin-

**Tooreiksi kutsutut rapautumisjäännökset ovat vaikuttavan näköisiä.
Kuva: Hannu Kotivuori, Lapin maakuntamuseo.**

seitaa ja Ylläksen lähellä olevaa Äkässaivon seitakalliota.

MAISEMAN MUISTI

Samuli Paulaharju sanailee Sompio-kirjassa (1939) sivumäärin ihastustaan laelta avautuvaan näkymään ja luettelee jokaisen horisontissa siintävän tunturin. ”*Katsoit kohti koillista ja itää – koko maan ääri on tuntureista rakennettu.*” Samalla hän intoutuu kuvaamaan yksityiskohtaisesti sompioilaisten vivahteikasta elämää. Teos huokuu historiaa, johon jokaisen alueella vaeltavan toivoisi perehtyvän.

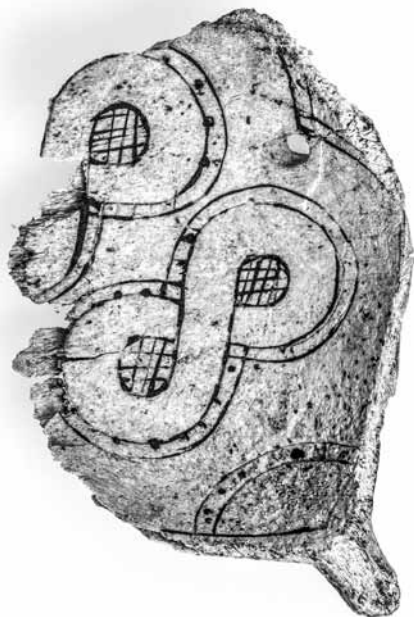
Pyhälän etelätyvellä piiryy yhä Sompiojärven pyöreä ääri. Järven kymmenestä laskupurosta saattoi entisaikaan padota suuret kutukalansaaliit. Pyhä oli järvikin ja uskomusten mukaan monipohjainen. Järven eteläosas-

sa oli myös tyynymäiseksi kulunut graniittinen Akankivi, jolle vanhakansa tapasi antaa uhrinsa. Kiven eteläpuolelta alkoi ennen Vuotsoa kapea, silmäkantamattomien aapojen ja rämeiden läpi mutkaileva Mutenianjoki. Siinä oli myös Luusuankenttä kala-aittoineen. Samaa nousua Sompiojärvelle sauvoivat jo kivikauden asujat ja varhaisen metallikauden metsästäjät. Nämä kaivoivat pyynti- eli viepperhautoja hiekkamelloille, joilla metsäpeurat tapasivat palkia. Kalan ohella majava ja metsäpeura pitivät saaliina pintansa aina 1800-luvulle asti. Tietävästi Suomen viimeiset vanhaa perua olevat villipeurat kaatuivat Saariselällä luotiryöppyyn vuonna 1914.

Sompiojärven luusuan tuntu-massa, Mutenianjoen itäpuolella, oli matalan kummun päällä

Karjalaisen soikean kupurasoljen ja pronssisen hevossriipuksen katkelmat ovat rautakauden loppupuolen itäistä tuontitavaraa. Sodankylän Juikenttä. Kuva: Jukka Suvilehto, Lapin maakuntamuseo.

**Sarvilusikan pesä.
Sodankylän Juikenttä.
Kuva: Jukka Suvilehto,
Lapin maakuntamuseo.**

Juikenttä, jossa vielä 1500-luvulla kolmen maan verottajat ja kauppiat kävivät metsälappia tapaamassa. Paulaharju arveli sitä kaiketi vanhan lovinoita Turvasen kentäksi, koskapa merkitsi sen kartalleen samoille seutuville. Samaa Sompiojärven luusuan seutua oli myös Vanhakenttä eli Juitsa. Arkeologisissa kaivauksissa vuosina 1961–1965 Juikenttästä löytyi mm. kodanpohjia, palvosmenoihin viittaava luu- ja löytökerrostuma sekä monenlaista muuta esineistöä. Kapineet kertovat keskiajan pyytäjien vaihtaneen Sompion arvotavaraa, turkiksia, lihaa ja kalaa Karjalan koruihin ja Keski-Euroopan ruokailuveitsiin. Laajat olivat tuolloin Sompion selkoset ja yhteydet.

Sompiojärven pohjoisrannalle jalkautui myös Ruijan reitti, Jäämerelle 1800-luvulla vaeltaneen kansan kulkukeino yli Saariselän tuntureiden. Tuhannet toivoriikkaat sauvoivat Kitistä, Luiroa ja Mutenianjokea Sompiojärvelle. Sieltä he hiihtivät tai saapastelivat tunturien yli Ivalojoelle, olipa jumalanilma tuulta tai tuiskua. Kaikki paremman huomenen toivossa kulkeneet eivät taivalta jaksaneet, vaan eksyivät ja uupuivat korpeen. Nyt tuo kultamaillekin vieny polku on viitoitettu ja pitkostettu, oikea repputuristien toivoreitti.

Etäämmällä kaakossa piirtyy terävänä Kussuolinkivaaran hahmo. Kallion muoto johtuu siitä, että se on kivilajiltaan hyvin emäksistä tulivuorikiveä, joka poikkeaa selvästi alueen muista graniittisista ja gneissisistä kallioidista hyvän kulutuskestävyytensä vuoksi. Vanha ”jumalten asuinseutu” sekin ja yhä siellä seisoo puihin kalapatsas kivenkolossa menneistä muistuttamassa. Vastikään edesmennyt Kemijoki Oy:n ympäristövästava Olli Nenonen tapasi viedä tuolle puuseidalle osan Mutenian rantamilta pyytämistään kaloista. Mutenia onkin viimeisiä säilyneitä kyläsiljoja vanhasta Sompioista. Ennen mahtavat Riesto ja Korvanen hukkuivat viimeistä pirttiä myöten altaaseen 1960-luvun lopulla.

TARINOIDEN MAA

Sompiota asuttivat muinoin sel-laiset suvut kuin Suas, Musta, Vuolappi, Turvanen, Kurisia, Keitsa, Arapää, Suikki ja Sakkanen. Mitä mahtaisivat altaasta ajatella kuulut lovinoidat Akmeeli ja Turvanen? Tarinoiden mukaan Turvanen liikkui äijänä kivieliössä, mutta kävi alamaailmassa kalana. Kävipä hän ker-ran haukena Kemissä katsomassa miksi lohi ei nouse, ja purki siel-tä kalapadot. Akmeeli Antereeus puolestaan pähkytti rumpuaan ja vaipui loveen. Vaimo ei muistanut kutsuloitsun sanoja, mies mätöi ja haudattiin Sompiojärven ran-nan hiekkakumpuun, Hietaojan suuhun. Vaimo muisti Akmeelin vannottamat herätysloitsun sanat vasta 30 vuotta myöhemmin. Akmeelin hahmo nousi vielä maasta, mutta vajosi samoin tein tomuna takaisin.

Näillä selkosilla otettiin ensi-askelaita kristinuskoon 1600-lu-vun puolivälissä, mutta uusi usko varmeni väelle toden teolla maaliskuussa 1670. Silloin julmasa-nainen pappi Gabriel Tuderus saarnasi Sompion metsäpakanoille ja vaati luopumaan vanhoista jumalista. Uusien tapojen ja uskon juurtuminen kesti vielä sukupol-ven tai kaksi. Kun Metsä-Lappiin tallautui uudisasukkaita, alkoivat vähät metsäsaamelaiset sulautua tulokkaisiin. Paulaharjun sanoin siitä lähtien ”*nabkoihin kääraisty korpisielu liikkui lannan saroissa.*” ■

LÄHTEET

Carpelan, Christian. 1967. Akmeelin haudan arvoitus. *Entinen Kemijoki*. Tapiola.

Carpelan, Christian. 1974. Sompio. *Kemijoki 8000*. Näyttelyopas. Helsinki 1974. 57–63.

Carpelan, Christian. 1987. Juikenttä – kes-kiajan ja uuden ajan alun metsäsaamelainen yhteisö arkeologisen aineiston valossa. Saamelaiset – sovinolliset sopeutujat. *Lapin maakuntamuseon julkaisuja 5*. Oulu 1987. 62–76.

Darmody, R. G.; Seppälä, M.; Thorn, C. E.; Li, Y. K.; Campbell, S. W.; Harbor, J. 2007. Age and weathering status of granite tors in Arctic Finland. *Geomorphology 94*, (1-2), 10–23.

Johansson, Peter (toim.); Kujansuu, Raimo (toim.); Eriksson, Brita; Grönlund, Tuulikki; Kejonen, Aimo; Maunu, Matti; Mäkinen, Kalevi; Saarnisto, Matti; Virtanen, Kimmo; Väisänen, Ulpu. 2005. *Pohjois-Suomen maaperä : maaperäkartojen 1:400 000 selitys*. Summary: Quaternary deposits of northern Finland - explanation to the maps of Quaternary deposits 1:400 000. Espoo: Geologian tutkimuskeskus. 236 s.

Kehusmaa, Aimo ja Onnela, Samuli. 1995. *Suur-Sodankylän historia 1*. Jyväskylä.

Kotivuori, Hannu. 2013. Määränpäänä Rui-ja. Teoksessa: Erkki Lilja, *Jäämeren käytävä*. Rovaniemi 2013. 219–225.

Paulaharju, Samuli. 1939. *Sompio*. Porvoo.

Kosken niskalla

Myöhäiskivikautisen

asuinpaikan arkeologiaa

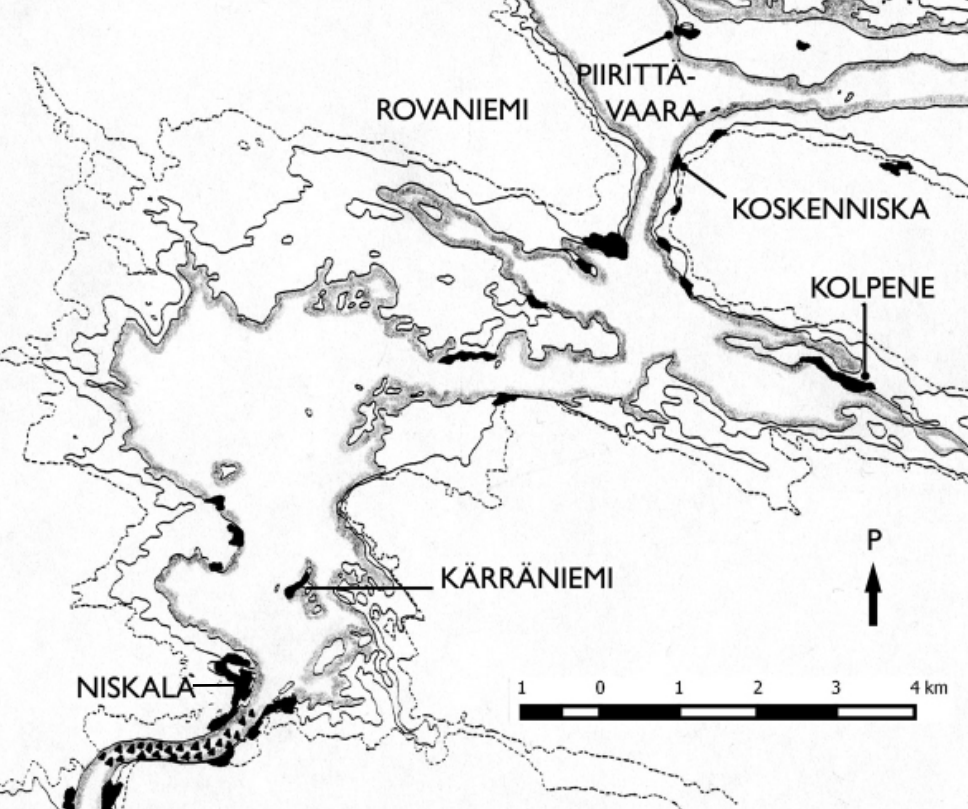
Rovaniemellä

PETRO PESONEN JA SATU KOIVISTO ■ Rovaniemen Koskenniskan kivikautinen asuinpaikka oli arkeologisten kaivaustutkimusten kohteena vuosina 2012–2013. Kaivauksilla paljastettiin paikalla sijainneen ns. Kolpeneen muinaisjärven tulvan osittain paksulla hiekkakerroksella peittämä kivikautinen asuinpaikka vajaan 5000 vuoden takaa. Löydöt ovat pääasiassa tavallista asuinpaikan jättemateriaalia, kuten kivi-iskoksia ja riistaeläinten palaneita luunkappaleita. Erikoisempia löytöjä ovat muun muassa asbestikeramiikan palat (ns. Pöljän tyyppin keramiikkaa), lukuisat liuske-esineet sekä Itämeren ylittävistä yhteyksistä kertova meripihkanappi.

KIVIKAUTINEN ASUINPAIKKA OUNAS- JA KEMIJOEN YHTYMÄKOHDASSA

Lapin sodan melskeissä poltetun Rovaniemen kauppalan palaneiden talojen joukossa oli myös Kemijoen itärannalla, Ounasvaaran juurella sijainnut Niskan tila. Eräs Niskan aiemmista isännistä, Johan Koskenniska, oli löytänyt jo vuonna 1896 kivisen tasataltan purkaessaan kivirauniota peltonsa pientareelta. Löytöpaikan tarkastus jäi odottamaan vuosikymmeniksi, kunnes Muinaistieteellisen toimikunnan tutkija Aarni Erä-Esko kävi paikalla Rovaniemen muinaisjäännösten kartoituksen eli arkeologisen inventoinnin yhteydessä vuonna 1955.

Tuolloin alueella sijaisi Valion meijeri ja Erä-Esko sai kuulla paikkakuntalaisilta, että Niskan päärakennus oli sijainnut noin 60 metriä meijeristä etelään. Meijerin kasvitarhasta Erä-Esko löysi muutamia kvartsi-iskoksia ja myöhemmin tehdyissä arkeologioiden tar-

Koskenniska ja muita artikkelissa mainittuja kivikautisia asuinpaikkoja Rovaniemen keskustan tuntumassa. Alin piirretty rantaviiva (77,5 m mpy.) liittyy ns. Korpeneen muinaisjärveen. Keskimäinen viiva 82,5 m mpy ja katkoviiva 90 m mpy. Kartta: Hannu Kotivuori ja Jukka Suvilehto, Lapin maakuntamuseo.

kastuksissa kohde varmentui kivikautiseksi asuinpaikaksi. Muinaisjäännösrekisterissä kohde sai nimen Koskenniska, mutta muuten aluetta on kutsuttu vuonna 2005 puretun meijerin mukaan Valionrannaksi. Samalla rannalla on sijainnut Niskan tilan ja meijerin lisäksi myös Rovaniemen kaupungin vanha sähkölaitos.

Koskenniska on ollut arkeologisten kaivauksien kohteena jo kolmeen otteeseen. Ensimmäisen kerran kaivauksia teki Lapin maa-

kuntamuseo vuonna 2001. Mika Sarkkinen tutki koekaivauksilla aluetta, jonne oli suunnitella avantouimareiden tukikohta. Tukikohta ei koskaan toteutunut, mutta tutkimusten tuloksena saatiin ensikäsitys asuinpaikan laajuudesta ja luonteesta. Aivan kaupungin keskustan tuntumassa olevalle alueelle kohdistuu kuitenkin suuria rakennuspaineita ja kaavoituksen helpottamiseksi Rovaniemen kaupunki tilasi muinaisjäännöksen rauhoituksen purkamiseen

tähtäävät arkeologiset tutkimukset Museoviraston Arkeologisilta kenttäpalveluilta (ARKE). Koekaivaukset teki Satu Koivisto vuonna 2012 ja varsinaiset tasokaivaukset Petro Pesonen seuraavana vuonna. Tässä artikkelissa keskitytään tasokaivauksen tulosten esittelemiseen sekä muinaisen ympäristön kuvaamiseen. Koekaivausten problematiikkaa ja menetelmiä käsitellään tarkemmin Arkeologisten kenttäpalveluiden tutkimusjulkaisussa, joka ilmestyy vuoden 2015 alkupuolella.

ARKEOLOGISET KAIVAUKSET 2012–2013

Vuoden 2012 tutkimusten ensisijaisena tavoitteena oli selvittää, onko Valionrannan puistomaisella alueella säilynyt esihistoriallisia rakenteita, kuten asuinpaikkakerroksia, liesikiveyksiä tai hautoja. Koetutkimukset tehtiin kuopittamalla aluetta systemaattisesti kymmenen metrin välein. Koekuopista selvitettiin arkeologisten kerrostumien paksuus ja otettiin talteen esinelöydöt sekä näytteitä maaperäkemiallisia analyysejä ja makrofossiilianalyysejä varten.

Koekaivausten avulla voitiin tarkentaa Koskenniskan asuinpaikan laajuutta ja siitä arvioitiin tutkimuksellisesti arvokkaaksi noin 2000 m² laaja kaista Kemijoen rantatörmällä. Tämän alueen etelä- ja pohjoispuolella muinaisjäännöksen todettiin jo tuhoutuneen eriaikaisissa maankäyttöhankkeissa. Vuoden 2012

koekaivaukset toimivat pohjana suunniteltaessa kohteen pelastuskaivauksia seuraavana vuonna. Erittäin tärkeänä ohjenuorana oli havainto, että löytöjä ja kulttuurikerrosta oli paikoin jopa metrin syvyydessä.

Normaalia syvemmillä olevan kivikautisen kulttuurikerroksen kaivamiseen oli valjastettava tavallista järeämmät välineet. Tutkimussuunnitelmaa laadittaessa ja siitä suojeluviranomaisten kanssa neuvoteltaessa päädyttiin siihen, ettei Niskan tilan peltona olleen joentörmän pintakerroksien tutkiminen ole tarpeellista, vaan kaivauksissa keskitytään hautautuneena olevaan kivikautiseen kulttuurikerrokseen. Pintamaassa oli kyllä havaittu myös esihistoriallista aineistoa sekoittuneena historiallisen ajan löytöjen kanssa, mutta kovin runsasta tai monipuolista aineistoa sen ei voi väittää olevan.

Vuoden 2013 kaivauksiin lähettiin liikkeelle kaivinkoneella. Pintamaakerros poistettiin laajalta alueelta n. 20 cm paksuudelta ja tämän alta paljastunutta hiekkaa kaivettiin lapioilla ja kaivauslas-toilla. Kaivauksissa kävi ilmi, että kivikautista kulttuurikerrosta peitti paksu tulvahiekkakerros, joka oli lähellä joen törmää jopa metrin paksuinen, mutta oheni ylärinteeseen päin siten, että lähellä asuinpaikan itäistä reunaa kivikautinen kerros alkoi jo lähes maanpinnan tasosta. Myös lähempänä joen ranta hiekkakerroksessa oli runsaasti löytöjä, mutta ”hujan hajan” ilman mitään yhteyttä kulttuurikerrok-

seen. Mitä ilmeisimmin pintamaan ja tulvahiekkakerroksen löydöt olivat rantavoimien liikuttelemia.

Alueen maaperä on kerrostunutta hienoa hietaa, joka on altista veden liikkeille. Ilmeisesti Koskeniskaa koetelti kivikauden loppupuolella tulva, joka irrotti maata asuinpaikan ylärinteestä ja peitti varhaisemman asuinpaikkakerroksen alleen. Asuinpaikan kulttuurikerros on oikeastaan vain vuotuisten pienempien tulvien kasaama palaneiden kivien ja löytöjen muodostama 3–4 metriä leveä vyöhyke, jossa ei enää havaittu tulisijoja tai muita rakenteita. Tällainen ns. sirpalekivivyöhyke on tavallinen erityisesti Pohjois-

Suomen ja Pohjois-Ruotsin kivikautisilla asuinpaikoilla, joita rantavedet ovat muokanneet.

ESINELÖYTÖJÄ KOSKENNISKASTA

Varsinaisia kiinteitä rakenteita ei siis Koskenniskan asuinpaikalla saatu tutkittua, mutta esinelöytöjä oli sitäkin enemmän. Vuoden 2013 kaivauslöydöt ilmentävät hyvin asuinpaikan löytötiheyttä. Kaikkiaan talteen saatiin 35 186 yksittäistä löytöä tai näytettä. Ylivoimaisesti tavallisimmat löytömateriaalit olivat kvartsi (60,9 % löydöistä) ja palanut luu (34,6 % löydöistä), mutta mielenkiintoisen paljon saatiin

**Arkeologiset kaivaukset käynnissä Koskenniskan asuinpaikalla vuonna 2013. Paikoin kaivaussyvyys ulottui jopa yli metrin syvyydelle.
Kuva: Petro Pesonen, Arkeologiset kenttäpalvelut, Museovirasto.**

talteen myös kivilaji-iskoksia ja -esineitä, sekä niiden katkelmia. Kivimateriaali on pääosin alueelle tyypillistä sinertävän- ja vihertävänharmaata kiveä, jota kutsutaan myös sädekiviliuskeeksi. Tarkempaa analyysiä materiaalin koostumuksesta ja alkuperästä ei ole tehty, mutta se lienee peräisin Tervolan alueelta, missä samantyyppistä kiveä esiintyy monin paikoin kallioperässä. Kivilaji-esineistön valmistusteknologiasta ja käyttöjäljistä tehty tutkimus kertoo esineistön runsaasta uusiokäytöstä. Iskoksista suuri osa on puolestaan syntynyt esineiden rikkoutuessa, ei niinkään valmistusprosessissa (Helsingin yliopisto, Olli Eranti). Esineistössä tavallisimpia ovat tuurat, mutta mukana on myös useita talttoja, poikkikirves, kourutaltasta uudelleenmuokattu kynsitaltta, Pyheensillan tyyppin nuolenkärki, piiveitsen tai -sirpin katkelma ja muita pienesineitä.

Vaikuttaa siltä, että Koskeniskassa olisi edustettuna lähinnä kaksi asutusvaihetta. Varhaisempi näistä hautautui tulvan alle myöhäisellä kivikaudella ja siihen kuuluneen suurin osa edellä mainituista kivesineistä. Tutkimuksessa tälle vaiheelle saatiin selkeämpi ajoitus esineistön ja radiohiiliajoitusten avulla. Kaksi radiohiiliajoitusta, toinen sirpalekivivyöhykkeessä olleesta koivuntuohesta ja toinen asbestikeramiikan pinnassa olleesta kars-tasta, osoittavat asuinpaikan olleen käytössä ainakin 2920–2690 eaa. välisenä aikana (ajoitukset tehtiin

Uppsalan yliopistossa, Ua-48099 ja Ua-48100). Keramiikka kuuluu taitettuine reunoineen ja runsaine asbestisekoitteineen ns. Pöljän tyyppiin, jota on löydetty Rovaniemen seudulta aiemminkin, muun muassa Niskanperän ja Kärräniemen asuinpaikoilta. Samaan vaiheeseen ja kulttuuriseen yhteyteen ajoittuvat kiviesineistä hyvin luontevasti etenkin piiveitsi tai -sirppi, Pyheensillan tyyppin nuolenkärki ja kynsitaltta, mutta varsinkin yksi kaivauksen merkittävimmistä yksittäisistä esinelöydöistä, v-porauksellinen meripihkanappi.

**Löytyneen meripihkanapin halkaisija on 13 mm.
Kuva: Markku Haverinen,
Museovirasto.**

Nuorempi asutusvaihe on seurannut vasta siinä vaiheessa, kun paikka lienee jo muuttunut järvenrannasta jokivarreksi. Tähän vaiheeseen liittyvät peltokerroksesta löytyneet saviastian palat, jotka ovat selvästi erilaisia kuin myöhäiskivikautinen Pöljän keramiikka. Muutamissa asbestisekoitteisissa

Maa-aineksen seulominen on tarkkaa työtä.
Kuva: Jukka Suvilehto, Lapin maakuntamuseo.

paloissa on pinnalla mahdollisesti heikkoa tekstiilipainannetta ja joissakin paloissa on ehkä ohutta kampaleimakoristelua. Yleensä sekoitteena on käytetty asbestia, sarvivälkettä, talkkia tai jotain orgaanista ainetta, jota ei paloissa enää ole jäljellä, mutta joista on jäänyt savimassaan onkaloita. Osa paloista on aivan sekoitteetomiakin. Palat edustanevat useita varhaismetallikautisia keramiikkaryhmiä, joista todennäköisimmät tyypit ovat Lovozeron tai Vardøyn (imitoitu tekstiilikeramiiikka) keramiikat aikaväliltä noin 1700–900 eaa. Talkki- ja sarvivälkesekoite viittaavat Anttilan ja/tai Kjelmøyn ryhmiin. Nämä ryhmät ajoittuvat noin 1000 eaa.–300 jaa. väliselle ajalle.

Löytöaineistosta myös palaneita luun kappaleita ja maaperänäytteitä on analysoitu tarkemmin. Jälkimmäisistä on selvitetty paitsi maaperäkemiaa (Uumajan yliopisto, Johan Linderholm), myös maahan joutuneiden hiiltyneiden kasvinjäänteiden koostumusta (Helsingin yliopisto, Santeri Vanhanen). Lajistossa on erotettu ulpukka, vadelma, tuomi, puolukka, pihlaja, maitohorsma, jauhosavikka ja käenkaali. Kaikki ovat eri tavoin hyödynnettävissä olevia kasvilajeja. Suurin osa kaivaukselta kerätystä luuaineistosta on palanut, mutta joukossa on jonkin verran myös peltokerroksesta peräisin olevaa palamatonta aineistoa. Analyysin teki Katariina Nurminen Helsingin yliopistosta. Nisäkkäistä yleisin tunnistettu laji on majava, muita tunnistettuja lajeja ovat saukko ja metsäjänis. Lisäksi luulöydöissä on paljon muita tarkemmin määrittelemättömiä nisäkkään luita. Linnuista on tunnistettu yksi sorsalinnun luu. Erityisen runsaasti lajitunnistuksia on kaloissa: hauki, ahven, harjus, siika, made ja lahna sekä eri lohi- ja särkikalat. Kaiken kaikkiaan aineistossa korostuvat joki- ja järviympäristön lajit. Luiden joukosta on tunnistettu myös seitsemän luuesineen katkelmaa, joista kahdessa on hieman viiva- tai urakoristelua. Muut esineenkatkelmita ovat jollain tavalla muotoiltuja pieniä kappaleita, joiden alkuperästä on lähes mahdoton sanoa mitään tarkempaa.

KOSKENNISKAN MAISEMA "MUINAIS-KOLPENEEN" AIKANA

Rovaniemen keskustan seutu nousi jääkauden jälkeisen maanko-
hoamisen myötä merestä kuivaksi
maaksi varhaisen kivikauden
kuluessa pääasiassa Ancyclusjärvi-
vaiheen aikana noin 8000–6000
eaa. Ancyclusjärveä seuranneen
Litorinameren korkein ranta on
Rovaniemen seudulla noin 90 m
mpy ja se ajoittuu noin 5800 eaa.
ikäiseksi. Pian tämän jälkeen meri
kaikkosi Rovaniemen edustalta.

Koskenniskan asuinpaikka on
sijainnut Kemijoen laaksossa, Ro-
vaniemen eteläpuolella olevan Va-
lajaskosken yläpuolelle kivikaudel-
la muodostuneen muinaisjärven
rannalla. Järvi oli laajimmillaan 70
kilometrin pituinen ulottuen Ke-
mijoessa Vanttauskoskelle ja Oun-
asjoessa Sinettäni asti ja sen pin-
ta-ala oli 200 km². Valajaskosken
kuluminen ja siten järven pinnan
aleneminen kesti vähintään 1700,
mahdollisesti jopa 3000 vuotta,
kivi- ja varhaismetallikauden tait-
teeseen saakka, johon Ounaskos-
ken syntyminen ja järvivaiheen
päättymisen suurin piirtein ajoit-
etaan, noin 2000–1500 eaa. Jär-
vivaiheen päättyessä vedenpinnan
korkeus oli noin 74 m mpy.

Ari Siiriäinen on jakanut järven
kehityksen neljään eri vaiheeseen:

1) Säräisniemi 1 –keramiikan
aikainen vaihe noin 80 m mpy
korkeudella

2) tyypillisen kampakeramiikan
aikainen vaihe noin 77 m mpy
korkeudella

3) Kierikin-Pöljän keramiikan
aikainen vaihe noin 75 m mpy
korkeudella

4) myöhäisen Pöljän kerami-
ikan aikainen vaihe noin 74 m mpy
korkeudella.

Viimeisissä vaiheissaan järvi on
saattanut olla lähinnä tulva-allas,
eikä varsinainen pysyvä järvi.

Koskenniskan asuinpaikan kult-
tuuri- ja löytökerrokset ovat alim-
millään noin 78,20 m mpy korkeu-
della ja ylimmillään noin 79,40 m
mpy korkeudella. Tulvahiekk-
kerroksen alle jäänyt asuinpaikka-
vyöhyke on noin 78,70–79,10 m
mpy korkeudella. Sekä itse tul-
vahiekkakerroksessa että sen alle
jääneessä kerroksessa oli Pöljän
tyypin asbestikeramiikkaa. Löy-
töjen sijainti kerroksissa on tul-
kittavissa niin, että tulvahiekk-
a on kerrostunut asuinpaikan päälle
joko Pöljän vaiheessa tai pian sen
jälkeen myöhäisellä kivikaudel-
la. Koskenniskan asuinpaikka si-
jaitsee pari metriä korkeammalla
kuin tyypillisen kampakerami-
ikan aikainen asuinpaikka Kol-
peneenharjulla, kolmisen metriä
korkeammalla kuin Kärräniemen
Pöljän keramiikan alkuvaiheeseen
ajoittuva asuinpaikka ja noin viisi
metriä korkeammalla kuin Nis-
kanperän asuinpaikka, joka puo-
lestaan ajoittuu Pöljän myöhäi-
sempään vaiheeseen.

Koskenniskan asuinpaikka on
siis selvästi korkeammalla ver-
rattuna muihin Pöljän vaiheen
asuinpaikkoihin. Selitys suurelle
korkeuserolle saattaisi olla altaan
jakautumisessa kahteen osaan

Ounaskosken kynnyksen kohdalta. Tämä on saattanut tapahtua jo tyyppillisen kampakeramiikan aikana ja tämän Ounaskosken pohjoispuolella olleen järven veden korkeutena olisi ollut Piirittävaaran tyyppillisen kampakeramiikan aikaisen asuinpaikan alimpien löytöjen osoittaman korkeuden perusteella noin 76 m mpy.

Kemijoen jokavuotiset pinnanvaihtelut ovat olleet ennen voimaitosten rakentamista suuria, jopa yli 5 metriä vuodessa. Siihen, miten jääkauden loppuvaiheessa mannerjäätikön sulamisvesien kasamat hiekat ja hiedat sekä lajittunut moreenin osa-aines kerrostuivat, vaikutti osaltaan Kemijoen eroosivoima ja kiintoaineksen kasautuminen. Tämän vuoksi suuremmat raekoot esiintyvät syvemmällä ja hienommat hietamaat pinnassa. Kemijoen tulvat ovat levittäneet hienojakoista ainesta yhdessä tulvaliejun kanssa alaville jokivarren maille. Pieniä merkkejä Kemijoen uomanvaihteluista on runsaasti ja ne ovat syntyneet poikkeuksellisen voimakkaiden tulvien tai nopeiden jäidenlähtöjen seurauksena. Näillä tekijöillä on suuri merkitys muinaisjäännösten sijoittumisen kannalta, sillä jokivarsiin on kerrostunut tulvamaita, joihin esimerkiksi asuinpaikkakerroksia on peittynyt vuosituhansien saatossa. Myös jokiuoman töyräiden sortuminen on vaikuttanut asuinpaikkojen maaperän kulumiseen, osittaiseen peittymiseen ja jopa tuhoutumiseen.

Ottaen huomioon edellä mainitut tekijät, Koskenniskan myöhäis-

kivikautisen asuinpaikan peittymisen syynä saattaa olla tavallista suurempi vuotuinen tulva joka on romahduttanut asuinpaikan ylärinteestä hienojakoista kerrostunutta hietamaata Pöljän keramiikan aikaisen asuinpaikan päälle. Jos järven korkeudeksi oletetaan 76 m mpy, tulvaraja on saattanut olla noin 80–81 m mpy korkeudella (4–5 m tulva). Tällaiseen kehityskulkuun viittaa myös se, että tulvahiekkakerros on vähäisempi niiden kaivausalueiden kohdalla, joiden yläpuolella rinteessä on kiinteämpää moreenimaata. Koskenniskan kaivaustulokset viittaavat siten siihen, että Siiriäisen arvelu järven jakautumisesta kahteen osaan olisi todennäköistä. On edelleen mahdollista, että järvi olisi ollut yhtenä kokonaisuutena vielä kivikauden lopulla, mutta tämä sopii huonosti Koskenniskan asuinpaikan korkeusasmaan. Tällöin asuinpaikan hautautumiseen olisi vaadittu jo lähes kahdeksan metrin tulva. ■

LÄHTEET

Saarnisto, Matti. Rovaniemen luonnonmaiseman synty. *Rovaniemen historia vuoteen 1721*. Jyväskylä 1996. 11–33.

Siiriäinen, Ari. Kärnäniemi in Rovaniemi. A middle subneolithic site a palisade in Northern Finland. *Iskos 6*. Vammala 1986. 185–198.

Kotivuori, Hannu. Pyytäjistä kaskenraivaajiksi. *Rovaniemen historia vuoteen 1721*. Jyväskylä 1996. 36–125.

Siiriäinen, Ari 2004. The Archaeology of the Ancient Lake Kolpene in Rovaniemi: a Review of Investigations. Early in the North, Volume 5. *Iskos 13*. 63–70.

Rovaniemen muinaiset kivisepät

OLLI ERANTI

■ Rovaniemen myöhäiskivikautista kiviesineenvalmistusta voidaan tutkia Koskenniskan arkeologisten löytöjen avulla. Käytettyjen kiviesineiden palasista ja valmistusjätteestä voidaan tulkita valmistuksen vaiheita muinaisella asuinpaikalla. Valionrannan mittavat esinelöydöt ja esineiden valmistusteknologia viittaavat esihistorialliseen liikehdintään alueella asuneiden yhteisöjen välillä. Tässä artikkelissa tutustutaan kiviesinelöytöihin, ja perehdytään niiden valmistuksen saloihin. Valmistuksen piirteet kertovat myös arvokkaita asioita paikalla muinoin eläneiden ihmisten elämästä.

MUINAISTEN KIVIESINEIDEN VALMISTUS SUOMESSA

Nykyaikaisessa teräksen maailmassa on vaikeaa ymmärtää, miten oleellisia kovat kiviesineet ovat olleet ennen metallien valankumousta. Luonnosta elävät pyynti- ja keräilijäyhteisöt käyttivät tarve-esineidensä valmistusmateriaaleina luonnosta löytyneitä raaka-aineita, joita olivat luu, puu sekä erilaiset kivilajit. Yleisin Suomen kivikaudella käytössä ollut kivilaji on kvartsi. Kvartsin ominaisuuksiin kuuluu kovuus, iskuin muokattavuus ja taipumus muodostaa työstettäessä sekä kovia että teräviä reunoja. Kvartsia löytyykin lähes jokaiselta Suomen kivikauden asuinpaikalta.

Kvartsin ohella kiviesineisiin käytettiin myös monia koti- ja ulkoperäisiä kivilajeja, kuten esimerkiksi piitä, porfyryria, liusketta, diabaasia, kvartsiittia ja sertiä. Kukin kivilaji on osaltaan muokannut siihen käytettyjä työstö-

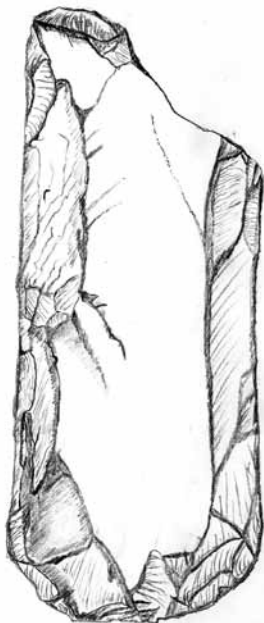
menetelmiä. Myös esineiden mallit muokkautuivat usein käytetyn kivilajin mukaan. Esimerkiksi kvartsista valmistettiin arkisia esineitä, kuten karkeita leikkuuteriä tai kaapimia. Vierasperäisestä piistä saatettiin sen sijaan valmistaa jopa kahvallisia tikareita tai sirpejä.

Rovaniemen alueen löydöksissä erityisen oleellinen materiaali on liusketyyppi, jota kutsutaan sädekviliuskeeksi. Rovaniemen alueelta on löydetty useita sädekviliuskeesta valmistettuja tuuria, joista mahtavin on 61 cm pituinen. Liuskeesta valmistettuja esineitä löytyi myös Koskenniskan (Valionranta) 2013 kentätutkimuksissa. Alueelta löytyneet liuske-esineet ja iskosmateriaali analysoitiin erillisessä tutkimuksessa loppuvuodesta 2013.

ROVANIEMEN MUINAINEN LIUSKE-ESINEIDEN VALMISTUS

Vuoden 2013 kaivausten löydöt paljastivat useita kiinnostavia seikkoja tuhansia vuosia sitten paikalla asuneiden ihmisten elämästä. Muinaiset rovaniemeläiset olivat jo myöhäiskivikaudella verkostoituneita ja sosiaalisesti kehittyneitä. Tästä kertoo asuinpaikan eksoottiset tuontimateriaalit, kuten meripihka sekä käytetyt kivilajit, joista osa oli varmasti peräisin kauempaa.

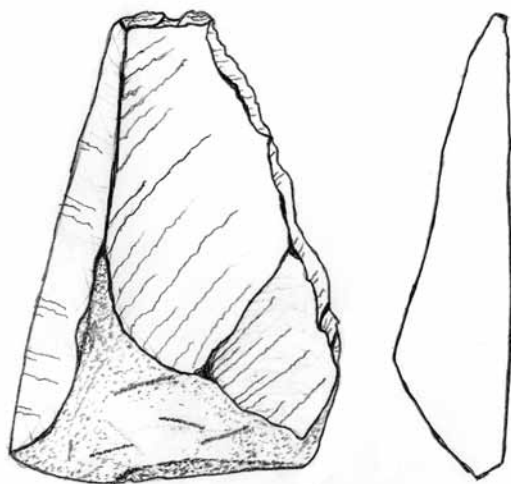
Erikoiset vierasperäiset materiaalit rakentavat kuvaa elämästä, johon on kuulunut pitkiäkin matkoja vesireittien välityksellä, kau-

Tuuran kärki, pituus noin 13,5 cm.
Piirros: Olli Eranti.

pankääntä ja liikehdintää yhteisöjen välillä.

Koskenniskan liuskeaineisto valmistettiin monenlaisen muokkauksen mahdollistavasta kivilaadusta. Esineiden valmistukseen kuului useita vaiheita, joiden kautta valmis esine sai lopullisen muotonsa. Valmistuksen ensimmäiset vaiheet käsittivät liuskeen louhimisen ja karkean muotoilun helpommin kuljetettavaan muotoon. Kuten tehtaan tuotantoketjussa, esineet kehittyivät elinkaarensa aikana erilaisiin muotoihin. Esineen aihioita eli teelmiä löytyi

Artikkelin kuvituksena on käytetty Olli Erannin piirroksia Valionrannan arkeologisten kaivausten löydöistä. Eranti osallistui kaivauksiin kesällä 2014.

Vasemmalla taltan kärki, pituus noin 7 cm.

Oikealla poikkikirves, pituus noin 17 cm.

Piirrokset: Olli Eranti.

Koskenniskan asuinpaikalta muutamia. Teelmät esittävät esimuotoja, joista myöhemmissä vaiheissa viimeisteltiin valmiita esineitä.

Kivikauden ihminen oli säästäväinen. Tämä piirre erottuu myös kiviesineistössä, sillä useissa pienissäkin kiviesineiden kappaleissa oli jälkiä jonkinlaisesta uudelleenmuokkauksesta. Hyvää kivimateriaalia arvostettiin, ja ihmiset muokkasivat rikkoutuneista kappaleista uudenlaisia tarveesineitä joskus useampaankin otteeseen. Koskenniskan aineistossakin esiintyi pikkuruisia talttoja, jotka oli tehty jonkin isomman esineen rikkoutumisjätteestä.

Liuskeet ovat ominaisuuksiltaan pääosin hyvin hiontaan soveltuvia kivilajeja. Useissa hienoimmissa

kiviesineissä hiottu pinta tuntuu sormeillessa sileältä kuin silkki. Esineiden pinnan hiominen on työläs prosessi, ja tämän vuoksi kokonaan hiottuja, niin sanottuja ”huippuesineitä” ei löydy yhtä usein kuin vain teräosiltaan hiottuja esineitä.

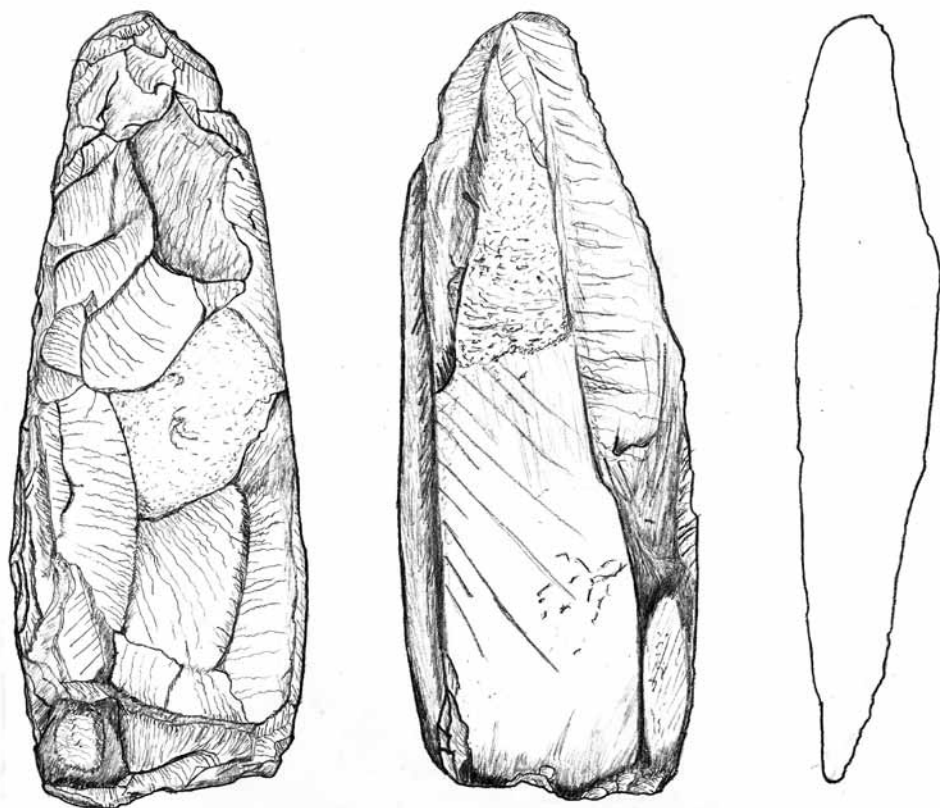
Koskenniskalta löytyneistä liuske-esineistä suurin osa oli hiottu ainoastaan esineen käyttöosien kohdilta. Hionnan painottuminen käyttöosiin johtunee hionnan vahventavasta vaikutuksesta eniten kulumiselle alttiille osille. Kuitenkin aineistossa oli yksi kauttaaltaan hiottu kynsitalta, jota voidaan pitää hienostuneesti viimeisteltynä.

Kivikauden ihmiset käyttivät materiaalejaan nerokkaasti,

kunkin materiaalin heikkoudet ja vahvuudet huomioiden. Metsästysmenestys oli tärkeää pyyntiyhteisöissä ja sen vuoksi välineiden tuli olla laadultaan parhaita mahdollista. Kaikki kivilajit eivät vaatineet viimeistelevää hiontaa ollakseen toimivia, vaan useissa, muusta kuin liuskeesta valmistetuissa kivilajeissa esineet on jätetty iskettyyn muotoon, ja viimeis-

tely on suoritettu niin sanotulla ”retusoinnilla” eli reunanyrhinnällä.

Myös Koskenniskan esineistössä on useita esineen paloja, joissa hiontaa ei esiinny. Näissä tapauksissa esineet on valmistettu liusketta kovemmasta kivilajista. Hionta oli siis vain yksi menetelmä muiden joukossa valmistaa pyyntivälineitä ja työkaluja.

ESINEIDEN KÄYTTÖ

Kivikauden kiviesineissä esineen muodon suurin määrittäjä oli esineen käyttötarkoitus. Suoraan luonnosta elävät kivikauden ihmiset käyttivät suurinta osaa kiviesineistä arkisiin askareisiin. Nykyaikainen käsitys esineiden monipuolisesta käytöstä perustuu käyttäjälkitutkimuksiin, joita voidaan toteuttaa esimerkiksi mikroskoopin avulla.

Rovaniemen liuske-esineaineisto valmistettiin todennäköisesti puunmuokkaustyökaluiksi. Poikkikirveillä katkottiin puita, jotka kuorittiin ja siloteltiin taltoilla. Pitkiä tuuria käytettiin todennäköisesti puunmuokkauksessa mutta on esitetty myös, että muodoltaan omaperäistä esinettä olisi käytetty talvisin avantojen avaamiseen. Arvoituksellinen esinetyyppi on

koukkumainen kynsitaltta, jota on mahdollisesti käytetty nahan kaapimena, kvartsisten kaapimien tapaan. Kaapimilla venyetyistä nahoista poistettiin kaikki ylimääräinen, jonka jälkeen nahkoja voitiin muokata vaatteiksi tai muiksi käyttötavaroiksi.

Kivikauden ihmisiä pidetään helposti yksinkertaisina tai mielikuvituksehtomina. Koskenniskan löydöt puhuvat kuitenkin sen puolesta, että muinaiset rovaniemeläiset osasivat hyödyntää tietojaan ja taitojaan kiviesineiden työstössä ja käytössä monipuolisesti. Löydösten perusteella voidaan myös päätellä, että ihmiset hyödynsivät näitä taitojaan niin elinkeinonsa harjoittamisessa kuin myös kaupankäynnissä. ■

LÄHTEET

Edgren, T. 1985. *Suomen historia 1: Kivikausi*. Weilin+Göös, Espoo. 34–43.

Erä-Esko, A. & Kehusmaa, A. 1974. *Kemijoki 8000*. Näyttelyopas, Helsinki.

Pesonen, P. 2014. Tutkimusraportti: *Rovaniemi Koskenniska: Moniperiodisen asuinpaikan arkeologinen tutkimus*. Tutkimusraportti Museoviraston arkeologisessa keskusarkistossa.

Luho, V. 1948. *Suomen kivikauden pääpiirteet*. Otava, Helsinki. 77–81.

”Korkiasti kunnioitettava Jaloarvoinen herra D. E. D. Europaeus!”

Johan Hoikan kirjeitä vuosilta 1864–1871

Osa 1

HANNU KOTIVUORI ■ Rovaniemellä aktiivisena kunnallismiehenä, muinaisuuden harrastajana, räätälinä ja Muurolan Puustellin vuokraajana tunnettu lautamies Johan Hoikka (1808–1875) oli myös aktiivinen kirjoittaja. Hoikan kirjeitä on talletettu eri arkistoihin. Laveasti kirjoitetuissa kirjeissä ja Hoikan lehtiarikkeleissa heijastuvat ajan uskomukset, tavat ja tunnot. Raito-lehti esittelee hieman selvennettyinä katkelmia näistä kirjeistä ja pyrkii tunnistamaan teksteissä mainittuja tutkimuskohteita. Ensimmäinen tarkastelu kohdistuu Rovaniemen pohjoispuolella olevan Olkkajärven muinaiseen kalakenttään, johon Hoikka viittaa kolmessa vuonna 1867 päivätyssä kirjeessä.

Johan Hoikan kirjeet on osoitettu pääasiassa Suomen Kirjallisuuden Seuralle (SKS) ja erikoislaatuselle kielitieteen, paikannimien, kansanrunouden ja muinaisesineiden kerääjä D. E. D. Europaeukselle (1820–1884), jolta puuttui kaikki muodollinen koulutus tutkimiinsa aiheisiin.¹ Museoviraston arkistossa oleva kirjekirja sisältää 22 Hoikan kirjeiden kopiota.²

Pohjois-Suomen varhaisin amatööriarkeologi Johan Hoikka oli poikkeuksellinen arkeologian harrastaja, sillä 1860-luvun Suomessa ei vielä ollut arkeologian opetusta tai muinaismuistohallintoa.³ Hoikka sai tutkimuksiinsa ohjeet ja innoituksen Europaeukselta, joka lahjoitti 17 Rovaniemeltä saatua kiviesinettä Pietarin tiedeakatemian ja kenraalitar Rajewskin museoiden kokoelmiin. Loput 62 Rovaniemen löytöä, pääosin Hoikan toimittamia kapineita, siirrettiin Aleksanterin yliopiston (nyk. Helsingin yliopisto) kokoelmista ”Muinaismuistoyhtiön” eli myöhemmän Suomen kansallismuseon haltuun.⁴

Hoikka oli kaivaustoimissaan hyvin täsmällinen. Hän määrittä, numeroi ja pakatoi löydökset huolella sekä piirsi joistakin kaivauskohteista mittapiirroksia ja poikileikkauskuvia. Aktiivisuutensa ansiosta hänet kutsuttiin SKS:n jäseneksi⁵, joista hän lausui kiitoskirjeessään: ”Suuresti Ylistetävän Jaloarvoisen mielisuosionne hyvästä tahdosta, olen minä nöyrimmällä kiitollisuuden tunnolla Suuresti ilahutettu Saadessani Kirian, Jonka kautta Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 3. päivä Helmikuuta 1864 on kutsunut minut Seuran jäseneksi.”

Hoikka oli yksi lenkki pitkässä ketjussa, jonka tavoitteena oli rakentaa suomalaisuudelle kansallisuutta lujittavaa pohjaa. Vertailevan kielitieteen, paikannimistön ja muinaislöytöjen tulkinnan yhdistämistä tähän tarkoitukseen esitti jo kielitieteilijä M. A. Castrén (1813–1852).⁶

”Korkiasti kunnioitettava Jaloarvoinen herra D. E. D. Europa-eus!” Näin ylevin sanoin Hoikka aloittaa 18. tammikuuta 1867 kirjeensä Europaeukselle. Hän siteeraa kalastajilta ja työmiehiltä kuulemaansa seuraavasti:

**Lautamies Hoikka kaiveli kalakentän uunikumpuja Olkkajärven Kenttälän vuonna 1859 valmistuneen savusaunan vierustalla.
Kuva: Hannu Kotivuori, Lapin maakuntamuseo.**

”Rovaniemen kirkosta tulee 1 $\frac{3}{4}$ peninkulmaa itäpohjoista kohti ‘Olkajärvi’-nimeltä. Sen rannalla on ikivanha kalastuspaikka¹, jota lähellä sanotaan olevan useita kiukkaan jäännöksiä ja haudoja. Niitä kutsutaan Jättiläisten kiukkaiksi ja haudoiksi. Mutta niihinpä ei uskalakkaan nykyiset ihmiset koskea. Vieläpä varottavat, ettei niillä paikoin ole helppo niistä paljon mitään puhuakkaan. Joka niistä jonkunkaan sanan leikillänsä uskaltais mainita, niin hänen yörauhansa ei senperästä ole helppo. Sillä unessa ilmestyy aivan monen muodoisia haamuja, jotka alkavat vaivata ja miltei kovinki puistella leikintekiää. Siinä seurassa näkyy myös yksi vaimon puolinen haamu, ei aivan suuri kooltansa. Se on myös ontuva toista jalkaansa. Hän sanoo olevansa ”Eva Kyykkä”. Sitä luulevatki kalastajat pähaltiaksi niissä muinaisuuden majoissa.

Semmoisia selityksiä antavat nykyajan ihmiset melkein toden muodoisena, josta voipi luullakki, että ne niin itse uskovatkin. Siis minä luulen, että aivan monissa metsäjärvissä, missä raunioita ja haudoja löytyy olevan, ne aivan koskemattomina ikimuinaisissa olennoissansa. Mutta sehän on taas toiselta puolen selvästi nähtävä, että maanviljelyksessä on tultu muinaisraunioitten ja haudain kanssa niin kesuiksi että on rohjettu lukemattomissa paikoissa niitä purkaa ja tasata viljellysmaiksi. Vielä muistan kuinka minunki lapsuuteni ensimmäisinä aikoina juoksennellessani näytettiin ”Ojnas”-nimisen talon kartanon lähellä olevia haudoja ja raunioita, niissä haudoissa luultiin olevan ihmisten ruumiita. Sama paikka on nykyisempinä aikoina tehty pelloksi. Nykyjänsä juttelin minä sen talon isännältä olisiko siinä mitään muinaisuuden merkillistä jäännöstä löydetty, johonka hän selitti, että luita siinä on monestikki nähty, mutta kukapa niitä semmoisia viittii käsiinsä ottaa, sitä vähemmin vielä tallehtia. Vielä sanoi löydetyksi siitä jotakin muita merkillisiä kapineita, mutta ei sanonut oikeastaan muistavansa selvittää niiden muodoin eli mitä ne olleet. Niitä ei myöskään ole huolittu tallehtia.

Tuolla lailla ne muinaisuuden merkinnöt ovat kukistuneet tietämättömiin monissa monituisissa kohti, joista kuitenkin joisakuissa paikoin on huomattavana hämääisiä jälkiä. Täällä vielä pidetään yleisesti mitättömänä ja melkein pilkan alaisena asiana kaikki muinaismerkintöjen tiedustelemiset sekä kiviasteten kokoamiset. Sempätähden niitä löytöksiäkään ei minkään arvoisena pidetä eikä huolita tallehtia niin paljon kuin sopisi, mutta ehkäpä odottamalla aika parantanee senkin kohdan.

Nöyrimmällä Kunnioittamisella pyydän alati olla teidän nöyrä palvelia. Johan Hoikka.”

Johan Hoikka palaa samaan aiheeseen SKS:lle 4. maaliskuuta 1867 lähetetyssä kirjeessä:

”Warmasti olen minä saanut selvän tiedon siitä, että täällä Rovaniemen pitäjän rajain sisällä yleensä on pitkin aikaa löydetty monen muodoisia kiviaseita, paikoin useammin ja paikoin harvemmin. Niitä olen minä puolen kolmatta vuoden ajalla ahkeroinnut tiedustaa ja tykönäni kerätä, vaan en ole niitä onnistunut saaman käsiini enempää kuin 23 kappaletta.

Niitä kokoon kerätessäni olen huomannut kaksi ylönsä haitallista vastusta, ensimmäinen tulee siitä että suurimmalta osalta on niitä katsottu arvottomiksi ja siis jätetty tallehtimata, toinen haitallisuus tulee siitä kuin täällä löytyy vielä joidenkin paljon taikaukskovaisia. He luulevat niitä, muinaisuuden aseita ukonkynsiksi sekä uskovat niiden olevan voimallisia välikappaleita taikatemppeja tehdessä. Sen tähden eivät uskalla niistä luopua minkään eestä.

Olen kyllä monissa tiloissa koettanut selittää kansalaisilleni, mitkä ne ovat ja kuinka pakanallista järjen väärinkäytöstä semmoinen uskominen on että ukkonen semmoisia kiviä kynsistään taittelee ja niitä sadepilvissäkin kulkiessaan toisiinsa maahan viskoo. Mutta niistä keskinpä olenki toisinaan joutunut aika pulakkaan kuuldessani, kuinka röyhkiästi suurin joukko kerskaa peräti hyvin tietävänsä, ettei minun selitykseni, eikä oppineittenkaan käsitykset muinaisuuden tiedoista ole muuta kuin kaikki aivan pelkkää valhetta.

Hyvin todenmukaisesti on minulle usiimmat metsäjärvien kalastajat kertoneet, että niissä järvien rannoissa sekä saarissa he ovat nähneet ikivanhoja raunioita ja haudoja. Niin esim. Olkkajärvessä sanovat olevan yksi kalastuspaikka – kenttä niin kuin niitä täällä kutsutaan – sen ovat nykyiset kansat ylimuistoista ajoista pitäneet asentonsa; sitä aivan lähellä sanovat näkyvän kovin vanhoiksi luultavia raunioita ja haudoja joidenkin paljon.

Nöyrimmällä kunnioittamisella suuremmasti velvollisella kiitollisuudella pyydän alati olla korkiasti jaloarvoisten Herrain Esimiesten ja korkiasti kunnioitettavan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nöyrin palvelia.

Johan Hoikka. Lautamies.”

Europaeukselle 12. marraskuuta 1867 lähteneessä kirjeessä hän selvittää matkaansa Ala- ja Ylä-Nampajärville sekä Vikajärvelle.

Rovaniemeä kohti palatessaan Hoikka jo uskaltautuu kaivamaan mainittuja Olkkajärven kentän raunioita:

”Siellä yön ajalla kuin takaisin tulomatikalle olin Vikajärvässä, satoi lunta maan peitteeksi, mutta ei niin paljon, että kävelemistä olisi paljon haitannut ja maa oli aivan kylmettymätöin. Siis uskalsin poiketa vielä Olkkajärven kentässä olevia raunioita ja hautoja katsastaan. Sinne ei ollutkaan matkaa enempi kuin runsaasti $\frac{1}{4}$ peninkulma yhtäsuuntaa vesimatkaa. Olkkajärven pohjoispää on aivan lähellä maantietä, jota matkaa Wikajärvestä etelää kohti $1\frac{1}{4}$ penikulmaa kuljettua tulee Apukka-niminen uudistalo, josta minäkin sain lainata veneen Olkkajärven vesimatikalleni.

Olkkajärven muinaisraunioista ja haudoista on hyvin paljon tarinoitu, jota muistelen jo ennen Teillekkin kertoneeni: Mutta mitä minä siinä puuttuvaisesti tehtyissä tarkastamisessani tulin siitä huomaamaan, niin se ei voinne olla paljon arvoista merkitystä.

Raunioita siinä oli hyvinkä monta, mutta enimmäkseen niissä osoittivat mielestäni suomalaiskiukaan raunioita tapaisuutta. Oli kuitenkin yksi erillään muista, noin 50. syllän välin erotus. Sen merkintö oli mielestäni päälläkin nähden vanhempin aikoihin rakennetuksi paremmin luultava. Sen perus oli kaksi syltää pituuttansa ja $1\frac{1}{2}$ leveyttänsä sekä korkeus kaksi kyynärää ylempänä maan pinnan tasalta.

Se oli hyvin loivalaitaisesti ylös kokoiltu suuremmista ja pienemmistä mukulakivistä. Keskimmaisessa osassa olivat kivet enemmän pehmenneitä tulen kuumuudessa sekä hyvin oli nähdävä että keskuusosa on ollut aikansa uunintapaisena rakennuksena, jossa nyt enimmäkseen näkyi hienoa hiilen ainetta sekä palanutta soraa ja tuhkaa ja saustuneita kivejä. Saman soran ja tuhannoen seassa löytyivät ne luusipaleet, jotka ovat paperikäärössä N:o 3.

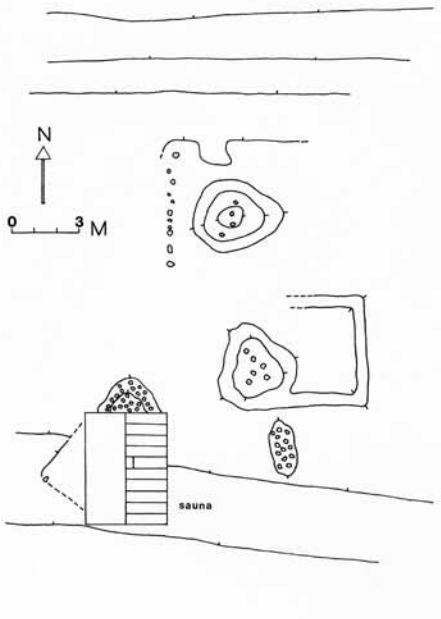
Tässä mainituista raunioista aivan lähellä on nyt vasta-alkuinen uudistalo. Sen asukkaat osoittivat minulle yhtä raunioita niistä jotka olivat lähitysten tässä ensin mainittui kanssa. He sanoivat puheen mukaan kuulleen, että sekin oli jättiläisten aikainen. Sen minä hajottelin puolimäärään ja sen vielä hyvin tunsin, että uunirakennus on siinäkin ollut keskellä ja perustukseltaan samoin kokoinen kuin se, minkä tässä tilassa ensin hajottelin.

Korkeus oli vajavaiset kaksi kyynärää, ja kivet oli kokoiltu loivalaitaisesti. Siitäkään en mitään muuta löytänyt kuin ainoastaan luusipaleet, jotka ovat paperikäärössä N:o 4. Muinaishaudan haamu siinä aivan lähellä kanssa näkyi, mutta niiden tarkastaminen ei käynyt laatuun, sillä järven rantoja olivat ne lähellä ja järvässä oli paisuntavesi nostanut tavattoman korkialle. Siitä syystä kuin puolen kyynärän vahvuisen lumen otti rajuilta vesisateilla peräti pois. Siis oli vesi hautain pohjille ehtinyt siksi, etten niiden tarkastamista saattanut sanottavaksi tehdä.

Olisipa minun mielestäni sopivaa, että siinä tilassa sopivammalla ajalla vielä tarkastusta tehtaissiin. Kyllä siinäkin Olkkajärven kentässä sekä Nampajärven saarissa on paljon hautoja, joissa muinoinet suomalaikalastajat ovat tallehtineet kalojansa.

Sen verran mitä minä juttelemallani Olkkajärven uudisasukaalta kuulin, niin hän sanoi yhden työmiehen löytäneen heille peltoa kuokkiessa yhden kiviaseen, joka oli aivan keihäänterän muotoinen. Työmies oli sen vienyt itselleen. Minä olen huolehtinut sitä tiedustaa, mutta en ole vielä ehtinyt, sillä se työmies asuu nyt kovin kaukana syrjässä.”

Jacob Fellmanin Rovaniemen tärkeimpien lappalaisten asuinsijojen yhteydessä mainitsema Olkkajärven Kenttäniemi on nykyisin Kenttälä-nimellä tunnetun tilan rannassa oleva vanha kalastuspaikka.

Fellmanin⁷ vuoden 1830 tietämissä tallettaman tarinan mukaan: ”Vid detta träsk skulle många hedniska Lappar hafva blifvit ihjälskjutna af christna Finnar. Det säkra är att der finnes flere så kallade ’Lapin rauniot’, Lappgravvar.” (Tällä järvellä kuuluu useita pakanallisia lappalaisia ammutun hengiltä kristittyjen suomalaisten toimesta. Varmaa on, että täällä on useita ns. lapinraunioita.)

Tälle 1690-lukuun liitettyllä tarinalla ei ole kuitenkaan osoitettavissa mitään todellisuuspohjaa.⁸ Metsäsaamelaiset saattoivat yksittäistapauksissa väistyä suomalaisasutuksen tieltä,⁹ mutta yleensä lähteet osoittavat heidän siirtyneen veroa maksavien talonpois-

Kenttälän rannan tupasijat kiuaskasoiheen.
Pirros: Hannu Kotivuori,
Lapin maakuntamuseo.

kien kirjoihin tai sulautuneen esimerkiksi avioliittojen kautta suomalaisasutukseen.¹⁰ Sen sijaan kärjäpöytäkirjoista on luettavissa, että Olkkajärvellä oli 1600-luvulla vapaa kalastusoikeus kaikilla.¹¹ Ilmeisesti tilanne oli ollut tällainen jo aikaisemmin ja sellaisena se nähtävästi jatkui 1800-luvulle asti. Kiistely kalastusoikeuksista oli tavanomainen syy kärjäjoihin.

Hoikan kaivamat ja yhä paikalla erottuvat kuukaat ja rakennusten seinävallit kuuluvat siis ainakin 1600-luvulta 1850-luvulle asti käytetyn kalakentän rakennusjäänteisiin. Näiden rakenteiden ja kivikautisten asuinpaikkalöytöjen perusteella kohde on liitetty Museoviraston ylläpitämään muinaisjäänösrekisteriin.¹² Alue on säilynyt pääosin siinä hahmossa, johon se Hoikan kaivelujen jälkeen jäi. Lapin maakuntamuseon tarkastuksen yhteydessä tehdystä koepistosta löytyi ohuita vihertäviä ikkunalasin siruja, palanutta luuta, rautanauloja ja mustaksi nokeentunutta maata. Löydökset viittaavat 1800-luvun puoliväliin eli viimeisen kalakenttävaiheen rakennuksiin. ■

LÄHDEVIITTEET

1 Edgren, T. 1988. Europaeus ja muinaistiede. D. E. D. Europaeus. Suurmies vai kumma-jainen. Toim. M. Kuusi, P. Laaksonen ja S. Timonen. *Kalevalaseuran vuosikirja* 67. Pieksämäki.

2 Ks. Kotivuori, H. 1996. Pyytäjistä kaskeraivaajiksi. *Rovaniemen historia vuoteen 1721*. Jyväskylä 1996. 40–41.

3 Suomen Muinaismuistoyhdistys perustettiin 1870. Ensimmäisenä Suomen muinaisjäänöksiä käsittelevä julkaisuna voinee pitää H. J. Holmbergin vuonna 1863 painettua vihkosta *Förteckning och afbildningar af Finska fornlemningar*. Europaeus lienee toimittanut sen Hoikan käyttöön (ks. Kotivuori 1996. 40).

4 Ks. Appelgren, Hj. 1881. Muinaisjäänöksiä ja Tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa. *SMYA V*.

5 SKS:n virallinen kirjekoelma 63, kirje 18.2.1864.

6 Edgren 1988. 129.

7 Nykyisin nimellä Kenttälä oleva Olkkajärven tila erotettiin uudistilaksi 1857. Appelgren (1881:16) kertoo painokivestä, oikeammin muinaisesta vasarakivestä (KM 1969:54), joka on löydetty Kenttälän mailta. Toinen vastaava oli tuolloin myös talossa. Lapin maakuntamuseon tarkastuksissa on löytynyt kaksi asukkaiden talon alle sujaattamaa kivikautista liusketuuraa. Epäilemättä ne on löydetty talon läheisyydestä. Arkeologi Aarni Erä-Esko tarkasti paikan 25.6.1956 ja merkitsi sen muinaisjäänöskseksi.

8 Appelgren (1881:48): ”Kenttäniemellä 5 á 6 pientä tulensijaa ja puukehää.”; Fellman (1906:129), *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken* II. Helsingfors; T. I. Itkonen (1984:198), Suomen lappalaiset vuoteen 1945, I. Porvoo.

9 Enbuske, M. 1996. Ankarat ajat 1630-luvulta Isoonvihaan. *Rovaniemen historia vuoteen 1721*. Jyväskylä 1996. 316.

10 Vahtola, J. 1996. Kiinteän asutuksen synnystä kappeliseurakunnan perustamiseen. *Rovaniemen historia vuoteen 1721*. Jyväskylä 1996. 147.

11 Enbuske 1996. 313–316.

12 Ahvenainen, J. 1970. *Rovaniemen historia*, II. Kuopio 1970. 97.

13 Mj.rek. nro 699010417 (Rovaniemi 417 ja Rovaniemi 15).

Raivaaja-lehtien kertomaa

JOHANNA TUOVINEN ■ Varejoen koululta on vastikään uudelleen löydetty pienlehtikokoelma, joka sisältää 24 Raivaaja-nimistä lehteä. Raivaaja-lehdet ovat Petsamon siirtolaisnuorten Varejoella 1950-luvulla käsin toimittamia. Kun Petsamo luovutettiin Neuvostoliitolle jatkosodan jälkeen, osa evakoista asutettiin Tervolan kuntaan pieneen Varejoen kylään. Muutos oli petsamolaisille suuri monessakin suhteessa. Ensinnäkin he joutuivat opettelemaan täysin uuden elinkeinon eli maatalouden entisten poronhoidon ja kalastuksen tilalle. Toisekseen myös maisema, ympäristö ja yhteisö muuttuivat täysin.

16. lokakuuta 1952 järjestetyssä Maaseudun nuorten liiton Varejoen osaston tupaillassa osaston jäsenet päättivät alkaa toimittaa lehteä tupailtojaan varten. Lehden nimeksi valittiin yksimielisesti Raivaaja, koska nimi sopi hyvin Varejoen uudelle asutusalueelle. Lehden erikoisuutena oli, että se ”näkee, kuulee ja tietää kaiken Varejoella ja sen syrjäkylillä tapahtuvan”. Kuhunkin numeroon oli tarkoitus valita uusi toimittaja, ja uusi lehti valmistaa torstaisin järjestettävään tupailtaan.

Raivaaja-lehtien tekijät olivat 1950-luvulla koululaisia ja nuoria aikuisia. Heidän keski-ikänsä oli noin 20 vuotta, mutta mukana oli myös paljon nuorempia tekijöitä sekä aikuisia. Lehdet sisältävät paljon piirrettyjä kuvia, erilaisia kirjoituksia, kertomuksia, runoja, pakinoita, uutisia, ilmoituksia ja vitsejä. Jokaisella toiminnasta kiinnostuneella oli mahdollisuus lähettää tekstejään ja kuviaan lehteen. Lehteä luettiin tupailloissa, joissa ”keskustellaan hauskaasti, lauletaan, tehdään käsitöitä ja esitetään pientä ohjelmaa.”

levät kasvot ja huumorilla höysetyt tekstit. Eräässäkin lehdessä oli ilmoitus tupailtaa varten:

”Tytöt, ottakaa mukaan sukka-puikot ja iloinen mieli! Pojat, ottakaa mukaan hymy ja loppumaton viisivarasto! – ilo pidentää ikää. Huumori illan kruunaa.”

Lehdessä innostettiin nuoria myös harrastamaan ja olemaan muutoinkin aktiivisia: *”Ponnistellaamme kohti päämääräämme! Älkää lannistuko, vaikka joskus osuisi tiellemme ylivoimaiselta tuntuva este, aina on jokin keino, joka tehsii.”* Optimistinen elämänsen näkyy myös esimerkiksi uuden vuoden tavoitteissa: *”Ja toivoa, että ensi vuosi olisi antoisa myös osastomme toimintaa silmälläpitäen, kulkiessamme kohti korkeaa ja suurta tavoitettamme: nuoriso yhdistää maaseudun!”*

NUORET USKOIVAT TULEVAISUUTEEN

Maaseudun nuorten liitto oli lehden mukaan selkeästi tulevaisuuteen suuntaava liitto. Nuorten tavoitteena oli vahvistaa Maaseudun nuorten liiton yhteistä toimintaa ja nuorten asemaa maaseudun tulevaisuudessa. Lehdissä tuodaan esille liiton tärkeys tulevaisuuden osalta, sekä nuorten itsensä tärkeä rooli maaseudun tulevaisuuden suhteen. Lehdessä huokuu vahva yhdessä tekemisen ja onnistumisen meininki: nuoret tekivät selväksi, että vain yhdessä voimme onnistua.

Nuoret pyrkivät kollektiivisen itsetunnon kehittämiseen antamalla tukea toisilleen ja kannustamalla jatkuvasti toisiaan sekä uusia jäseniä mukaan Maaseudun nuorten liiton toimintaan. Esimerkiksi laulussa ”Laullekaamme” Vilho Kemoff kannustaa nuoria yhteiseen toimintaan:

”Tämän kaiken tietäissämme muistakaamme aina vaan, että myöskin ystävämme tänne saamme tulemaan. Joukkoon tähän toimivahan voimaa lisää antamahan!”

Liiton yhtenä tavoitteena oli saada maaseudun nuoret ymmärtämään kotiseutuaan ympäröivät mahdollisuudet. Sanelma Juntunen kehotti nuoria: *”koita käyttää vapautesi oikealla tavalla ja aseta päämääräsi sellaiseksi, että voit oman yksilöllisen vapautesi säilyttären luoda jotain uutta, kestäväää ja kaunista ympärillesi.”*

Syksyllä 1952 maataloudesta elinkeinonsa hankkivat maaseudun nuoret kokivat joutuneensa huonompaan asemaan kuin toisentyypisten elinkeinon harjoittajat. Nuorten tavoitteena oli tasoittaa poliittisia ristiriitoja ja saattaa maataloustyö takaisin arvoonsa. Tähän liittyen he kertoivat maatalousministerille ja muulle juhlayleisölle toimintaviikon päättäjäistilaisuudessa pitämässään tervehdyspuheessa: *”teemme työtä aamusta iltaan, vuodesta vuoteen puutteellisissa olosuhteissa, useinkin ilman välttämättömmiä tarvikkeita – – Meillä ei ole*

mahdollisuuksia kulttuurimme kohottamiseen, siinä määrässä kuin liikekeskusten nuorisolla on. – Me, MNL: set, tahdomme herättää maaseutuväestön tuntemaan luontoa, kotiseutua, sitä kaunista ympäristöä, jonka keskellä työskentelemme, sitä vaihtelevaa ja terveellistä työtä, jota maatalous tarjoaa. Tämän kaiken ohella kasvaa kotiseudun rakkaus”. ■

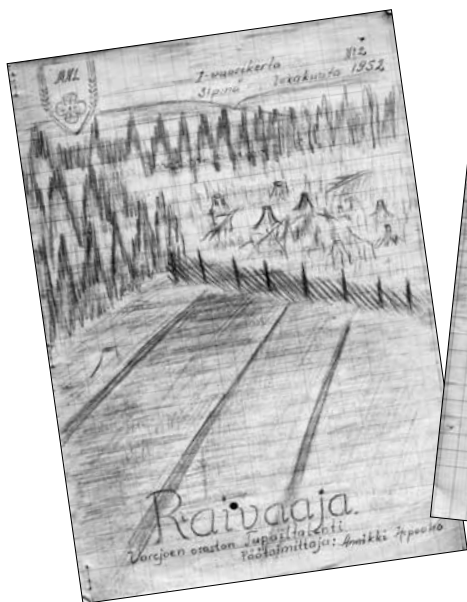
LÄHTEET

Suullisia tietoja antoi:

Lapin yliopiston kulttuurihistorian professori Marja Tuominen, Rovaniemi.

Kirjallisuus:

Kälkäjä, Mirjam: Petsamo muistoissa ja perinteissä. Teoksessa *Turjanmeren maa - Petsamon historia 1920–1944*. Toim. Jouko Vahtola ja Samuli Onnela. Petsamo-Seura ry. Rovaniemi, 1999. 657–679.

Tuovisen opinnäytetyö on osa tutkimushanketta ”Sodan siirtämät – Evakko- ja siirtolaisuuskokemukset pohjoisen oloissa toisen maailmansodan jälkeen”.

Maisemat ruotuun yhteistyöllä

MERJA LIPPONEN

■ Etelä- ja Keski-Lapissa sekä Kainuussa on tehty töitä kylämaisemien puolesta reilun kolmen vuoden ajan. Maisemat Ruotuun -hankkeen lähtökohdanna on ollut kylistä kantaantunut huoli pensaikkojen alle peittyvistä peltoaukeista ja puskien taa katoavista kauniista näkymistä; niityistä ja keidoista, jotka aiemmin kuuluivat olennaisena osana kylämaisemaan. Hankkeessa on vastattu hätähuutoihin kartoittamalla arvokkaat maisema-alueet, selvittämällä kylätasolla maiseman ongelmakohdat, järjestämällä niiden alkukunnostus ja jatko-hoito maanomistajaselvityksin sekä neuvonnan ja kurssien avulla.

MAISEMALLA ON VÄLIÄ

Hankkeessa inventoitiin arvokkaat maisema-alueet Etelä- ja Keski-Lapissa sekä Kainuussa. Inventoinnin tuloksena valmistuivat maakunnalliset luettelot valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista aluekuvauksineen ja karttara-jauksineen sekä maakunnalliset maisemaselvitykset tätä luetteloa tukemaan.

Etelä- ja Keski-Lapista valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita löytyi 15 ja maakunnallisesti arvokkaita 26. Kainuusta puolestaan kahdeksan kohdetta täytti valtakunnallisesti ja 19 maakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen kriteerit. Lapissa ja Kainuussa arvokkaat maisema-alueet ovat kulttuurimaisemia, joissa maanviljelyksen lisäksi myös muut elämisen keinot ovat näkyvissä. Poronhoito, kalastus ja eränkäynti näkyvät historiallisina kerrostumina, ja esimerkiksi vesien säännöstely uudempana kerrostumana maisemassa. Lisäksi maisemanähtävyyksinä on nostettu esiin Kainuusta Hepoköngäs ja Rokuanvaara sekä Lapista Korouoma ja Ounasvaara.

Lapin ja Kainuun maisemainventointi on osa koko maan kattavaa maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointia. Ympäristöministeriö kokoaa lopullisen ehdotuksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista vuoden 2015 aikana valtioneuvoston hyväksyttäväksi. Arvokkaat maisema-alueet merkitään maakuntakaavoihin, ja ne huomioidaan maankäytön suunnittelussa. Maisema-alue on paitsi arvo itsessään, myös peruste hakea rahoitusta paikallisille maisemanhoidon hankkeille ja avustuksille.

KYLÄMAISEMA SÄILYY ASUMISEN, ELÄMISEN JA VILJELYN KAUTTA

Kylämaisema on syntynyt vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa, ja se tarvitsee asukkaita ja toimeliaita ihmisiä myös säilyäkseen. Kun aktiiviviljelijöiden lukumäärä on

vähennemässä, on mietittävä uusia keinoja maiseman hoitamiseksi. Kyläkävelyn avulla maiseman ongelmakohdat voidaan kartoittaa, ja sen jälkeen yhdessä kyläläisten kanssa miettiä keinoja, yhteistyökumppaneita ja rahoituskanavia maiseman hoitamiseksi. Kävelystä laaditaan lisäksi raportti, joka toimii myös jatkossa käsikirjana maisemanhoitotoille.

Maisema säilyy vain pitkäjänteisellä työllä. Hankkeessa järjestettiin talkoita arvokkaimpien kohteiden alkukunnostukseen sekä laadittiin tarkemmat hoitosuunnitelmat alueiden jatkohoitoa varten. Käytännössä alkukunnostuksen jälkeen jatkohoito onnistuu parhaiten niittämällä tai laiduntamalla. Hoitajana voi olla paikallinen viljelijä, tai mikäli laiduneläimiä on tuotu kauempaa, on valvonta järjestynyt kyläläisten toimesta.

Matti Partanen kertoi niittyjen harvinaisista kasvilajeista arvokkaalla Porttimäen niityllä Sotkamossa. Kuva: Aili Jussila.

Kohteiden hoidon rahoitus on onnistunut maatalouden ympäristötuen erityistuella, jota viljelijä tai yhdistys on voinut hakea perinne- maiseman tai luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeän kohteen hoitamiseen. Pienten kohteiden hoito on järjestynyt usein ilman ulkopuolista rahoitusta keskinäisillä sopimuksilla.

PERINNEBIOTOOPIT LUONNON MONIMUOTOISUUDEN SÄILYTTÄJINÄ JA OSANA KYLÄMAISEMAA

Myös luonto kiittää maisemahoitajaa. Perinnebiotoopit ovat perinteisten maanviljelystapojen ylläpitämiä luontotyyppejä; niittyjä, ketoja, hakamaita ja metsälaitumia, jotka tarvitsevat säilyäkseen aktiivisia hoitotoimia. Näillä luontotyypeillä elää oma vuosisaatojen aikana niukkoihin ravinneo- loihin sopeutunut kasvi- ja eläinlajistonsa. Kun huonotuottoiset heinäniityt, kivikkoiset rannat ja

metsäiset laidunmaat ovat maatalouden tehostuessa jääneet ilman hoitoa ja hoitajia, on myös perinnebiotooppien ja sen seurauksena niistä riippuvaisten eliölajien määrä romahtanut 1900-luvulta lähtien.

On laskettu, että maassamme elävistä uhanalaisista eliölajeista noin kolmannes on jollakin tavalla perinnemaisemista riippuvainen. Tämä tarkoittaa yli 700 kasvi- tai eläinlajia. Samalla kun hoidetaan kylämaisemaa, edistetään myös harvinaisten ja uhanalaisten lajien elinmahdollisuuksia.

Kylämaisemaa hoitamalla on saatu turvattua ketokatkeron, keltamataran, ruijanesikon, veri- ja punakämmekän, noidanlukkojen ja monien muiden harvinaisten perinnebiotooppien kasvilajien esiintymistä.

Hankkeessa on järjestetty myös niitty- ja laidunpäiviä, jolloin yleisö on päässyt tutustumaan perinnebiotooppien lajeihin ja niiden hoitajiin.

Kittilän Kelontekemässä kyläyhdistys talkoili sähköpaimenaitaa. Hiehot hoitavat jatkossa rannan maisemat kuntoon. Kuva: Heli Pääkkö.

Simonkylässä kyläseura valmisti porukalla kyläläisille uusia päreitä.
Kuva: Marjut Kokko.

IKKUNOIHIN KITTIIÄ, EI SILIKONIA - JA MUITA ARVOKKAITA VINKKEJÄ

Myös rakennukset ovat tärkeä osa kylämaisemaa. Rakennusperinnön neuvontapäivillä on pyritty opastamaan vanhan rakennuksen kunnostamisessa. Neuvontapäivien yhteydessä tarjotuille neuvontakäynneille on ollut kova kysyntä, ja restauroijat ovat tehneet pitkää päivää maakunnassa kartoittaessaan rakennusten vaurioita ja ohjeistaessaan kunnostajia. Omistajat ovat saaneet vinkkejä työjärjestyksestä, ja onpa saattanut säästyä eurojakin, kun on vältetty turhalta työltä.

Innokkaimmissa kylissä on talkoiltu myös rakennusperinnön kunnostuskohteilla; on keitetty punamultaa, tehty pärekattoa tai opeteltu riukuaidan tekoa. Tapahumissa ja teemapäivillä saadaan aikaan paitsi näkyvää tulosta,

siirretään myös arvokasta tietoa vanhoista, mutta tänäkin päivänä pätevistä rakennustavoista sukupolvelta toiselle.

Kun hanke päättyy kuluvan vuoden lopussa, haastaa hankeväki lappilaiset ja kainuulaiset kylät yhteisiin maisemanhoidon talkoisiin. Tuloksena yhteensä kuudessa-kymmenessä neljässä kylässä raivattiin maisemaa avoimeksi, kunnostettiin rakennuksia, uimarantoja tai laavupaikkoja. Näyttöä siis on, että Lapissa ja Kainuussa on todella herätty toimimaan kylämaisemien säilymisen puolesta. ■

Maisemat Ruotuun on Lapin Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen hallinnoima, Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahaston tukema hanke, joka toteutettiin 1.1.2011–31.12.2014.

Oletko nähnyt umpitakkia?

HANNA KYLÄNIEMI

■ Lapin maakuntamuseon kokoelmissa on yhdeksän erilaista ns. lapintakkia, jotka ovat jääneet vaille tarkempaa huomiota. Niitä ei ole nähty merkityksellisinä eikä poliittisesti korrekteina tutkimuksen kohteina. Niiden suomalainen alkuperä ja käyttökonteksti on nähty liittyvän saamelaisen kulttuurin etnografiseen riistoon, jossa saamenpukuja on käytetty hyväksi ja hyödynnetty kaupallisesti Lapin matkailussa. Joidenkin museon kokoelmissa olevien pukujen osalta tämä pitääkin paikkansa. Lapin matkailu on kuitenkin museon yksi tärkeimmistä tallennusaiheista, ja siksi myös nämä takit ovat ilmiönä museon kokoelmassa kiinnostavia.

Kaksi Lapin maakuntamuseon kokoelmassa olevaa suomalaisperäistä miesten takkia ovat kuitenkin alkuperältään ja käyttöhistorialtaan sellaisia työtakkeja, jotka ovat olleet suomalaisten poromiesten käytössä Rovaniemen alueen kylissä 1950-luvulle saakka. Niiden valmistajat ja käyttäjät ovat suomalaisia, joiden kotikylissä poronhoito on ollut merkityksellinen elinkeino 1700- ja 1800-luvuilta lähtien.

Nämä takit, joista käytetään erotukseksi virallisista saamenpukuista tässä nimeä umpitakki, ovat jääneet pois työkäytöstä samaan aikaan kuin saamelaisilla perinteiset puvut syrjäytyivät poronhoitotöissä 1960-luvulle tultaessa moottorikelkan tulon ja uusien teollisesti valmistettujen työvaatteiden tieltä. Erityisen huomiolarvoista on, että nämä umpitakit eivät tämän jälkeen ole olleet poromiesten aktiivisessa käytössä. Ne eivät heillä siirtyneet juhla-käyttöön, vaan ne joko hävitettiin tai jäivät varastoihin tarpeettomina käyttövaatteina. Ainoastaan

satunnaisesti porokilpailuissa tai markkinoilla (esimerkiksi porontaljojen myyjillä) näitä umpitakkeja näkee 1950–1960-luvun valokuvissa. Umpitakkeja ovat tosin käyttäneet myös abiturientit penkkareissa useassa Lapin kylässä että matkailun markkinoijat (esimerkiksi postikorttikuviin) vielä 1950–1960-luvuilla. Sen jälkeen nämä vanhanmalliset umpitakit katoavat myös kyseisistä kuvastoista.

Tässä tarkoitettujen suomalaisten promiesten umpitakit eroavat varsinaisista saamenpuvuista useamman piirteensä avulla. Ne ovat malliltaan pidempiä. Niiden käyttömukavuutta lisääviä erikoispiirteitä ovat usein läpät (etuhalkion päällä), sivutaskut

ja myös napit. Umpitakit eivät kuitenkaan muodosta varsinaisesti yhtä yhtenäistä takkityyppiä. Niissä on useita väri- ja koristevaihteluja käyttäjiensä ja valmistajiensa mieltymysten mukaan. Kangas voi olla sinistä tai mustaa, sarkaa tai verkaa ja koristeet yleensä verasta leikattuja ja monivärisiä. Rovaniemen alueen umpitakeissa huomio kiinnittyy niiden keltaisiin ja punaisiin koristeraitoihin.

Todennäköisesti umpitakeissa on paikkakuntaakohtaisia eroja, mitä on kuitenkin vielä mahdollista tarkasti määrittellä tämän hetkisen tutkimusaineiston valossa. Muuten umpitakkien mallissa, materiaaleissa, väreissä ja usein harkkoreunaisissa koriste-

Rovaniemeläisellä erotusaidalla 1910-1920 -luvun taitessa otetussa valokuvassa kahdella pomomiehellä on työvaatteena umpitakit.
Kuva: likka Paavalniemi, Lapin maakuntamuseo.

nauhoissa on myös yhtymäkohtia varsinaisiin saamenpukuihin. Ne muistuttavat erityisesti Suomen kansallismuseon kokoelmien Länsi-Lapista vuonna 1898 hankittua takkia (SU4527:8), jota myös nykyinen virallinen Vuotson saamenpuku paljon muistuttaa.

UMPITAKIN HISTORIAA

Umpitakki on malliltaan vanha keskiaikainen vaate, jollainen on ollut käytössä laajalla alueella Euroopassa. Umpitakki oli ensin taljainen, mutta pysyi paidaksi kehittyttyäänkin vielä päällysvaatteena. Suomalaista kansan- ja kansallispuukujen historiaa käsittelevässä kirjallisuudessa on useita mainintoja umpitakeista ja ihokkaista yleisinä vaateparsina koko maassa 1600–1700-luvulle saakka.

Tornion miehillä oli vuonna 1732 samanlainen ”vaaleanharmaa jakku” kuin saamelaisilla. Rovaniemellä 1700–1800-lukujen vaihteessa miehet käyttivät talvisin päällimmäisenä lähes polviin ulottuvaa, sarkaista umpitakkia, jonka ”poovesa”, vyön yläpuolella oli mukava säilyttää pieniä esineitä. Tämä arkinen sarkatakki oli harmaa. Juhlatilaisuuksissa miehet käyttivät kotona värjättyä sinistä vaatekertaa. Maininta miesten jo koristellusta takista löytyy Peräpohjolasta vuodelta 1792. Karl Matinpoika Möllärillä oli perunkirjojen mukaan tuolloin raidallinen mekko, kaksi rohdinpuseroa ja neulottu röjy. 1800-luvulla Jacob Fellmanin mukaan taas:

”Rovaniemeläisten ja kemiläisten puku eroaa kemijärveläisten puvusta ainoastaan päällysverhon puolesta. Kemijärveläinen käyttää umpitakki nimistä nuttua, joka on edestäkin ommeltu umpeen miltei kaulaan asti, minkä kohdalta se napitetaan kiinni, jotta rinta sateella ja pahalla säällä pysyisi kuivana ja lämpimänä. Tällaista päällysnuttua käyttivät vuosisadan alussa myös Kemijärven ja Sodankylän rajaseutujen rovaniemeläiset.”

Fellman mainitsee, että rovaniemeläiset luopuivat umpitakkien käytöstä 1800-luvulla. Mutta katosiko umpitakkiperinne alueelta tuolloin kokonaan, on kiinnostava ajatus. Museoiden kokoelmissa säilyneet Rovaniemen alueen umpitakit ovat silmiinpistävästi saamelaisvaikutteisia ja ne liittyvät poronhoitokulttuuriin. Tyyliä puolesta voisi olettaa, että ne on omaksuttu käyttöön poronhoitoelinkeinon nousun myötä saamelaisen esikuvan mukaan. Tämä olisi voinut tapahtua erityisesti 1800-luvun loppupuolella, kun Rovaniemellä oli suuria vaikutusvaltaisia poroisäntiä ja Rovaniemen markkinat kasvoivat vuotuisiksi suurtaapahtumiksi 1881 vuoden jälkeen. Alueelle tuli myös töihin saamelaisia pororaitoja, jotka opettivat suomalaisille poronhoitoa. Tätä ajatusta tukee myös jo mainittu seikka, että umpitakit muistuttavat kovasti 1800-luvun lopun Länsi-Lapista kansallismuseoon hankittua saamenpukua.

Mikään seikka ei silti myöskään todista, että umpitakkien käyttöperinne olisi täysin katkenut ja alkanut myöhemmin uudestaan. Oleellista on huomata termien käyttö: kyseistä työvaatetta on Rovaniemenkin alueilla kutsuttu nimenomaan vanhalla yleissuomalaisella nimellä umpitakki tai ihokas. Sen sijaan etelästä Lappiin muuttaneet virkamiehet, jotka hankkivat itselleen peskejä, karvakenkiä ja takkeja talvisia työmatkojaan varten, käyttivät yleisesti asus-

Postimies ja poro 1930-luvulla. Umpitakkeja käytettiin usein poroilla kulkiessa. Kuva: Lapin maakuntamuseo.

teista nimeä ”lapintakki” tai lapalaispuku.

Toinen kiinnostava seikka on umpitakkien levinneisyys. Paitisi Rovaniemen alueella hyvin samankaltaisia takkeja on ollut käytössä ainakin Kittilässä ja Sallassa. Erityisesti näillä alueilla umpitakkien käyttö poronhoitotoissa nähdään liittyvän alueen metsäsaamelaiseen asutushistoriaan ja pukuperinteeseen, mikä on voinut vaikuttaa umpitakkien käyttöön poronhoidossa myös Rovaniemellä. Kolmas seikka on umpitakkien erityispiirre pituus. Useammassa yhteydessä mainitaan suomalaisten poronhoitajien käyttämien takkien olleen polveen asti pitkiä. Tämä koskee mainintoja jo 1800-luvun alusta, mistä voi olettaa sen olevan vanha edelleen 1900-luvulla säilynyt piirre. Neljäntenä pukuhistoriallisena seikkana on se, että vanhat vaatemallit ovat yleensä säilyneet pisimpään käytössä juuri työvaatteina. Väljä halkiollinen rohdinmekko oli vielä 1700- ja 1800-luvulla koko Suomessakin käytössä arkitöissä ulko- ja sisävaatteena suojaamassa muita vaatteita. Esimerkiksi rannikon hylkeenpyytäjät käyttivät umpurinkaltaista valkoista päällysverhoa vielä 1900-luvun alussa.

Umpitakkeja näkyy kuitenkin harvakseltaan vanhemmassa kuvamateriaalissa. Muistitieto, että umpitakkien käyttö olisi ollut 1900-luvun alkupuolella suhteellisen yleistä suomalaisten poromiesten keskuudessa, voi olla liioiteltu. Joissakin talvisissa 1910-luvun poroihin liittyvissä valokuvissa umpitakkeja on silti nähtävissä. T. I. Itkosen Lapinmatkoilta otetussa ryhmäkuvassa taka-alalla seisovalla suomalaisella miehellä on umpitakki. Hakkapeliitta-lehden Pohjolan numeron 48 /1926 kansikuvaan on ikuisitettu mies umpitakissa. Samoin takkeja näkyy erityisesti porolla liikkumiseen liittyvissä kuvissa noin 1930–1940-luvuille saakka.

Kiinnostava yksityiskohta on sekin, että Rovaniemen yhteiskoulun penkinpainajaiskuvissa 1930-luvulta suurin osa juhla-vaatteista on nimenomaan umpi-

takkeja. Muistitieto kertoo, että takkeja oli tuolloin helppo saada lainaan rovaniemeläisistä taloista.

Toinen maailmansota ja porotalouden tekninen kehitys todennäköisesti hävittivät suuren osan umpitakeista. Takit olivat myös työvaatteina sellaisia, jotka kuluneina ja likaisina heitettiin pois. Umpitakkeja on silti tänäkin päivänä olemassa. Rovaniemen lähialueen kylissä on säilynyt takkeja 1900-luvun alkupuolelta alkuperäisillä omistajillaan. Myös Sallan kylistä niitä edelleen löytyy. Lapin maakuntamuseon kokoelmankin molemmat takit ovat 1940–1950-luvuilta. Umpitakkeja on säilynyt joitakin kappaleita myös niissä Lapin kotiseutumuseoissa, joissa poronhoito ja / tai poron käyttö vetojuhtana kuuluu museon tallennettaviin aiheisiin. Yksi 1950-luvun umpitakki on Suomen Kansallismuseon kokoelmissa.

Rovaniemeläisiä pukeutuneina erilaisiin pitkiin umpitakkeihin 1910-1920-luvun taitteessa. Kuva: Lapin maakuntamuseo.

Tämän hetkisen tutkimusmateriaalin perusteella ei voi tehdä lopullisia päätelmiä siitä, miten umpitakin malli ja erityisesti saamelaisvaikutteiset koristelut ovat kehittyneet ja mikä on ollut levinneisyysalue. Se kuitenkin tiedetään että suomalaiset, erityisesti poronhoitajat, ovat käyttäneet ennen 1950–1960-lukuja umpitakkeja, jotka ovat mallinsa ja koristeluidensa avulla erotettavissa villallisista saamenpuvuista. On toki muistettava, että myös saamelaisilla perinteiset puvut olivat vielä 1950-luvulle asti arkisia työvaatteita. Kansallispukujen kehitys nykyisenlaisiksi juhlapuvuiksi oli tuolloin vasta alkamassa. Tämän vuoksi umpitakki-ilmiota on hyvä tarkastella osana oman aikansa kontekstia.

Vuodelta 1926 peräisin olevaan Hakkapeliitta-lehden kansikuvaan on ikuistettu mies umpitakissa.
Kuva: Lapin maakuntamuseo.

LÄHTEET

Fellman, Jacob 1906. *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I-IV*. SKS. Helsinki.

Itkonen, T. I. 1991. *Lapin-matkani*. WSOY. Helsinki.

Joona, Juha 2013. Suomen metsäsaamelaisten historiasta. *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus – identiteetin juurilla*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Lehtinen, Ildikó & Sihvo, Pirkko 2005. *Rahvaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Museovirasto. Helsinki.

Suomalaisessa poronhoitokulttuurissa saamelaiset vaikutteet ovat olleet vahvoja ja kulttuuriset piirteet ovat sekoittuneet toisiinsa. Työvaatteina käytettyjen umpitakkien rooli onkin ensisijaisesti ollut ilmentää poromiesten työ-kulttuuria. Lapin maakuntamuseon kokoelman Alanammasta lähtöisin oleva pukukin on informantin mukaan ommeltu mallittaan sellaiseksi, joka oli yleinen työvaate Ounasjokivarren poromiehillä 1950-luvulle saakka. ■

Lehtola, Veli-Pekka 2012. *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1986–1953*. SKS. Helsinki.

Mänty, Arvo 1937. Rovaniemeläisiä elintapoja 1700–1800-lukujen vaihteessa. Jouko 3 / 1937. *Pohjois-pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu III*. Helsinki.

Tupala, Ulla 1993. Alanampa. Peräpohjalainen kylä. *Lapin kylätutkimuksen V osaraportti*. Lapin maakuntamuseon monisteita 10. Rovaniemi.

Uutisia

Vanhan pappilan Kerttulan huonekaluja Lapin maakuntamuseon kokoelmiin

Lapin maakuntamuseon esinekokoelmaan on saatu upea lahjoitus Rovaniemen vanhan pappilan Kerttulan salin kalustoa 1890–1900-luvuilta.

Pappila oli rakennettu 1700-luvun lopussa Korkaloon, nykyisen Harjulammen eteläpuolelle, ja se tuhoutui Lapin sodassa. Lahjoitettu esineistö on kuulunut kirkkoherra Elis Tillmanille (kirkko-

herrana 1895–1909) ja hänen vaimolleen Olga Maria Charlottalle (os. Fellman). Kokonaisuus sisältää divaanin, kaksi emmanojatuolia ja sohvapöydän. Lisäksi mukana on sisustustekstiilejä: verhokappa ja jugendpöytäliina. Tekstiilit on todennäköisesti tehnyt Olgan sisar Jenny Rosina Fellman, joka asui Oulussa. Esineet lahjoitti museoon Eila Tillman-Sutela.

Lahjoitukseen kuuluu myös kehystetty valokuva-suurenno talvisesta Kerttulasta, Rovaniemen pappilasta. Kuva: Lapin maakuntamuseo.

1900-luvun alun vaatteita lahjoituksena

Lapin maakuntamuseo on saanut vuosien 2011–2014 aikana hienon lahjoituksen 1900-luvun alun rovaniemeläisiä naisten ja tyttöjen vaatteita ja joitakin kodintekstiilejä. Aineisto on kuulunut Greta Lisa Tapiolle (os. Niemi) ja hänen tyttärelleen Maria Elisabeth Rimpiläiselle (os. Tapio). Lisäksi siinä on joitakin lahjoittajalle, eli Marian tyttärelle Maija-Liisa Karhumaalle (os. Rimpiläinen) kuuluneita vauvanvaatteita 1940-luvulta. Greta Lisa muutti vuonna 1910 asumaan Rovaniemelle mentyään naimisiin seppä, puukkotehtailija Matti Edward Tapion kanssa. Greta Lisan ja hänen tyttärensä jäämistössä on hyväkuntoisia nauhakenkiä ja itse ommeltuja vaatteita etupäässä 1910–1930-luvuilta. Kokonaisuus sisältää 33 kappaletta erilaisia esiliinoja, hameita, puseroita, alusvaatteita, yöpaitoja, joitakin vauvan vaatteita, yhden hääpuvun ja mm. Marian vuonna 1931 Rovaniemen käsityökoulussa kutomat ja ompelemat salin verhot. Lahjoituksen merkitys on suuri, sillä näin hyväkuntoisia vaatteita 1910–1920-luvun Rovaniemeltä on harvoin enää löydettävissä. Vaatteet kertovat kiinnostavasti myös ajan tekstiilien korkeasta laadusta ja käsityötaidosta.

Poromiesten mobiilikokemuksia

Lapin maakuntamuseo toteuttaa valtakunnallisessa TAKO pooli 5 hankkeessa mobiiliviestintään liittyvän nykydokumentoinnin vielä loppuvuodesta 2014. Dokumentointi tehdään yhteistyössä Paliskuntain yhdistyksen kanssa, ja tarkoitus on haastatella poromiehiä Kittilän ja Savukosken kairoissa mobiiliviestinnän käytöstä. Paliskuntain yhdistyksen henkilö kerää erityisesti tietoa ja tarinoita siitä, miten poromiehet käyttävät työssään mobiiliviestintää ja miten he toimivat katvealueilla. Erityisenä kiinnostuksen kohteena on siis se, että operaattorien kuuluvuusalueet eivät kata poromiesten työalueita. Yhteys pätkii ja on paikoin jopa olematon. Nykydokumentoinnilla halutaan kokemuksia ja tarinoita tästä poromiesten mobiiliajan haasteesta.

Kaupunkinäkymiä 1950- ja 1960-luvuilta verkossa

Lapin maakuntamuseo julkaisi syksyllä 2014 rovaniemeläisen valokuvaaja **Lauri Alanärän** kuvia Historypin-verkkosivustolla.

Lauri Alanära (1934–1998) kuvasi monipuolisesti ja säännöllisesti kotikaupunkiaan ja sen erilaisia tapahtumia aina 1950-luvulta lähtien. Valokuvaamisen hän aloitti harrastuksenaan sotien jälkeen. Vähitellen harrastuksesta tuli ammatti, ja 1950-luvun lopulla Alanära perusti valokuvausliike Foto Alanären. Myöhemmin hän oli osakkaana valokuvausalan tarvikeliike Foto Polarissa. Hän myös julkaisi Lapin alueella 1960-luvulla ilmestynyttä Lapin sanomia.

Alanära tallensi filmeilleen esimerkiksi 1950- ja 1960-lukujen jälleenrakennusaikaa. Katunäkymät ovat kiivaasta rakennustahdistasta huolimatta yllättävänkin hiljaisia ja rauhallisia. Liikennettä ja väkeä on vain satunnaisesti. Alanären kuvista löytyviä jälleenrakennusajan rakennuksia on purettu vuosikymmenten aikana. Näin hän on tullut tallentaneeksi myös kaupunkikuvan muutosta vuosikymmenten ajalta.

Alanära palkattiin usein kuvaamaan Rovaniemen uusia myymälöitä ja yrityksiä. Historypin-sivulla onkin mahdollisuus päästä kurkistamaan 1960-luvun myymälään tai ihmettelemään menneen ajan näyteikkunoita. Valo-

Lauri Alanära kuvasi abiturienttien rekiajelun vuonna 1958.

Kuva: Lapin maakuntamuseo.

kuvissa näkyy myös Laurin mieltymys autourheiluun, sillä olihan hän itsekin kuskina Ounasvaaran vauhtikisoissa.

Historypin-sivustolla voi tarkastella vanhaa valokuvaa nykyisen kaupunkinäkymän päällä. Sovelluksen saa myös ladattua matkapuhelimeensa, jolloin paikan päällä voi tarkastella maisemanmuutosta. Tällä hetkellä verkosta löytyy reilusti yli kaksisataa Lauri Alanären valokuvaa. Sivustolle ladataan myöhemmin lisää kuvia, joten kiinnostuneiden kannattaa pysyä valppaina.

Sivusto löytyy osoitteesta: <http://www.historypin.com>. Sivuston hakukenttään laitetaan hakuksiksi Lapin maakuntamuseo.

Museouudistus Torniossa

Tornionlaakson maakuntamuseo – Tornedalens museum juhlisti 31.8.2014 100-vuotistaivaltaan avaamalla saneeratuissa tiloissa upouuden perusnäyttelyn. Samalla museo lyöttäytyi tiiviisti yhteen Haaparannan kulttuuritoimijoiden kanssa, jolloin syntyi kahden maan ja kaupungin yhteinen museo. Syleily Torniojoen yli näkyy jo perusnäyttelyn nimessä Kohtaamisia rajalla – Möten på gränsen. Museon hallintoa varten perustettiin yhteinen johtokunta, ja lisäksi talo sai myös Haaparannan palkkaaman museolehtorin. Yhdistämisaikajatus sai alkunsa vuonna 2002, mutta ideaa oli kehitelty jo 1970-luvulla. Perusnäyttelyn uusinta sai kovan yrittämisen jälkeen vuonna 2008 rahoituksen Interreg III A -ohjelmasta.

Perusnäyttely sisältää elementtejä, jotka muistuttavat jokilaakson yhteisestä historiasta, kulttuurista, identiteetistä, alueella käytetyistä kielistä ja murteista. Esihistorialliset löydöt ovat saaneet entistä näkyvämmän roolin, ja esiin putkahtaa myös populaarikulttuuri. Näyttelytyöryhmä, henkilökunta ja arkkitehti Taina

Väisänen vastasivat suunnittelusta. Näyttelyn toinen osa – kaupunkien historia, teollisuus, turismi ja joppaus – valmistuu kesällä 2015, jolloin näyttelytöiden kokonaiskulujen arvioidaan olevan noin 450 000 euroa.

Museorakennuksella on ikää jo 50 vuotta, joten siihen oli kertynyt runsaasti paranneltavaa. Tilat kasvoivat 800 m², joista kolmannes varattiin varastoiksi ja kaksi kolmannesta teknisiin tarpeisiin. Sisäänkäynti siirtyi talon vastakkaiselle puolelle, saatiin esteettömyyttä parantava hissi, kokous- ja luentotila, vaihtonäyttelytila, aula, infopiste ja museokauppa. Nyt ilmastointijärjestelmä säätelee kosteuden ja lämpötilan soveliaaksi museoesineille. Peruskorjaukset toteutuivat 2011–2012 ja maksoivat noin 3,5 miljoonaa euroa, josta Suomen opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti 1,1 miljoonaa euroa.

Ikean lihapullatiskin antimien lisäksi rajakaupunkiin matkaavan kannattaa nyt ahmia myös roima lautasellinen mieltä ravitsevaa kulttuurihistoriaa Tornionlaakson maakuntamuseossa.

Tornionlaakson maakuntamuseon seinässä on kuva ensimmäisen maailmansodan aikana Tornion ja Haaparannan välillä toimineesta posti-ilmaradasta. Kuva: Jukka Suvilehto, Lapin maakuntamuseo.

Wir waren Freunde – Olimme ystäviä

Saksalaisten ja suomalaisten kohtaamisia Lapissa 1940–1944

Vuoden 1940 syksyllä Lapin rautatieasemilla ja Jäämerentiellä alkoi näkyä vieraita kieliä puhuvia sotilaita. Lappilaiset ihmettelivät kotiseuduilleen yllättäen ilmeityneitä komeita univormuihin pukeutuneita saksalaisia sotilaita, jotka ottivat vähitellen käyttöönsä rakennukset ja kentät. Tästä alkoi suomalaisten ja saksalaisten neljä vuotta kestänyt yhteiselo, joka päättyi dramaattisesti Lapin tuhoutumiseen syksyllä 1944.

Saksalaisia joukkoja kohdattiin erilaisissa tilanteissa. Saksalaiset saattoivat rakentaa parakkinsa

pihapiiriin tai vakinaiseksi käyneen kulkureitin varrelle. Kadulla vastaan tulevat miehet vaikuttivat aina olevan saksalaisia. Heidän kanssaan ystävystyttiin ja vietettiin yhteisiä iltoja. Osa harjoitti kaupankäyntiä saksalaisten kanssa, osa oli heillä töissä. Kulttuuri- ja urheilutapahtumilla syvennettiin aseveljeyden ystävyyssidettä. Kohtaamiset olivat usein varsin arkisia, mutta väistämättömiä. Kaiken kaikkiaan Lapin alueella oli saksalaisia noin 210 000 henkilöä. Yksistään Rovaniemen alueella heitä oli arviolta 6 000 henkilöä eli

Eine Kleine Finnin.

Kuva: Vuoristojääkäri Kurt Pawlatan valokuva-albumi. Lapin maakuntamuseo.

Wir waren Freunde -näyttelyssä mm. herätetään henkiin valokuvia mobiililaitteille tehdyn sovelluksen avulla. Minkälaisia tarinoita lasta hauskuttavalla alppijääkärillä tai kenraalieversti Eduard Dietliä tapaamaan päässeellä suomalaisneidolla on kerrottavanaan?

Kuva: Kenraalieversti Dietl taistelukuvaajien näyttelyssä Ateneumissa vuonna 1942. SA-kuva.

lähes yhtä paljon kuin paikallista väestöä. Rovaniemestä kehittyikin Saksan 20. Vuoristoarmeijan hermokeskus, jossa sijaitsivat päämaja, esikunnat ja lukuisat parakkileirit kasinoineen ja vankileireineen.

Näyttelyn valokuvat, arkistomateriaali ja esineistö on pääosin koottu vuosien varrella Lapin maakuntamuseolle tulleista lahjoituksista. Näyttelyssä tulee olemaan esillä muun muassa ennennäkemättömiä kotialbumien kuvia ja Vuoristoarmeijan miesten itse ottamia kuvia. Valokuvissa sota näyttää olevan kaukana, kuten kenraalieversti Dietlin sanoin

rintaman takana Rovaniemellä vallitsi ”sunnuntairauha”. Saksalaiset istuvat kahvipöydässä ja ottavat aurinkoa. Kuvien erityislaatuisuutta korostaa se, että ne ovat arkisissa tilanteissa tallennettuja hetkiä. Lisäksi mukana on myös aikalaismuistelmia päiväkirjoista ja koskettavaa kirjeenvaihtoa.

Lapin maakuntamuseon omana tuotantona toteutettava erikoisnäyttely on esillä Arktikumissa 28.4.2015–10.1.2016.

Näyttelyn avajaisia vietetään 27.4.2015,

Lapin sodan päättymisen
70-vuotispäivänä.

Artikkelit

RAIDOSSA JULKAISTUT ARTIKKELIT 2004–2014

- Aapala, Kirsti: Kaarnikoita ja juoksetusheiniä – luonnonkasveja moneen käyttöön 1/2008
- Aho, Mikko – Gyllenhaal, Lars – Tuhkala, Teija: Ruotsalaisia sotasanakareita? 1/2007
- Alajääskö, Anna-Maija: ”Rovaniemen filiaali” – Alvar Aallon sivutoimisto 1/2013
- Alariesto, Tuija: Iikka Paavalniemen maisemissa 1/2010
Leluja ja leikkejä muistojen kätköistä 1/2006
- Alariesto, Tuija – Kähkönen, Kaija: Aikamatka markkinoille 1/2009
- Alariesto, Tuija – Ranta, Esko: Muurmannin suomalaisten menneisyyden tulkki 1/2008
- Anneberg, Martti: Porokulttuuria tietosanakirjaksi 1/2012
- Arponen, Aki: Utsjoen kirkkokentän raanu 1/2011
- Aula, Kristiina: Osuusmeijeristä kansainvälinen taiteilijatalo 1/2005
- Cavén, Olli: Rakennuksen restaurointia Savukoskella 1/2007
- Dölle, Sirkku: Kirkkoherra kameran takana. Juhani Ahola valokuvajana 1/2010
- Elo, Tiina: Aatteiden talot – seurantaloiden historiaa Lapissa 1/2008
Lapin kulttuuriympäristöt on inventoitu 1/2008
Lapin kulttuuriympäristö tutuksi – hanke 1/2004
- Tuhkasta nousseet kirkot. Kirkkojen jälleenrakennus Lapissa 1/ 2004
- Enbuske, Matti: Kuinka Rovaniemestä tuli kaupunki? 1/2010
Suomen suurimmilla tietyömailla 1/2010
- Eranti, Olli: Rovaniemen muinaiset kivisevät 1/2014
- Etto, Jorma: Saanion Matin muistokuvat 1/2006
- Etto, Ulla: Priitu Rovaniemen markkinoilla – ideasta kirjaksi 1/2009
- Furu, Leena: Lappi postikorteissa 1/2009
- Harju, Suvi: Jäämeren entinen Suomi – turistimatalla Petsamossa 1/2013
Muistoalbumi kenttäsaaralasta 1/2012
- Harju, Suvi – Karvonen, Kiti: Talennusteemana entinen Rovaniemi 1/2012
- Harjumaa, Tiina: Lapissa tarvittiin lastenkoteja 1/2013
- Hartikainen, Arja: ”Lilyn” lapinkuvat 1/2006
- Hartikainen, Pertti: Saksalaisotilaiden jäljet Lapissa – Saksalaismuistojen Rovaniemellä 1/2012
- Hautala-Hirvioja, Tuija: Lapin taideseura Seitapiiri ry – kotien raunioille perustettu 1/2011
- Heikkilä, Darja – Kyläniemi, Hanna: Lapinnukkeja, lapinpukuisia nukkeja ja nukkeja Lapista 1/2004

- Heinäaho-Miettunen, Heli: Kul-
taa, kulttuuria ja luontoarvoja Ivalo-
joella 1/2008
- Hihnavaara, Lauri: Uulala – Ylä-
Luiron Uutelan talo 1/2006
- Hugg, Raija: Saksalaissotilaiden
jäljet Lapissa – Vuotson tukikohta
1/2012
- Jefremoff, Irja: Pihkantuoksuinen
puistikko Inarissa 1/2005
- Johansson, Peter: Korouoman syn-
ty ja sen maiseman kehitys 1/2011
- Johansson, Peter – Kotivuori, Han-
nu: Pyhä-Nattanen – Sompion kruu-
nu 1/2014
- Jokela, Elina: Sallan omaleimainen
museo 1/2010
- Jokela, Elina: Salon talon matka
1/2012
- Jomppanen, Arja: Inarin saame-
laimuseon avaamisesta 50 vuotta
1/2013
- Joonas, Juha-Pekka – Kotivuori,
Hannu: Rautaisia nuolenkärkiä La-
pin alueelta 1/2011
- Kaakinen, Kimmo:
Ikkuna erämaahan 1/2009
Niilo Huru – helmenpyytjä toisessa
polvessa 1/2008
Väylänvarren elämää 1/2008
- Kaakinen, Kimmo – Kotivuori,
Hannu: Johan Lindström – Lapin il-
mailun pioneeri 1/2009
- Kaija, Jorma: Saarenputaan tyyli-
käs museosilta 1/2008
- Karila, Antti – Tuhkala, Teija: So-
dan jälkiä Sallan kulttuuriympäristössä
1/2006
- Karjalainen, Taisto: Sota-ajan kult-
tuuriperintö Rovaniemen metsissä
1/2012
- Kasto, Marko: Suomen signeeratut
huonekalumaalaukset 1/2006
- Katajamäki, Jonna: Lapin posti-
linja-autoliikenteen värikkäät vuosi-
kymmenet 1/2009
- Kiviniemi, Marko: Uuttuja ja uu-
puita. Lapin ja Peräpohjolan kadon-
nutta keräilytaloutta 1/2004
- Kotivuori, Hannu:
Aarteita hevossaassa 1/2008
Etulinjan erämies 1/2013
Historiaa veitsen terällä 1/2004
”Korkiasti kunnioitettava Jaloarvo-
nen herra D. E. D. Europeaus!” – Jo-
han Hoikan kirjeitä vuosilta 1864–
1871, osa I 1/2014
Koruaarteita Lapista 1/2009
Lapin arkeologi Markku Torvinen
1945–2011 1/2011
Lapin luonnon asiantuntija Kimmo
Kaakinen 1948-2011 1/2011
Museon ystävä Jaakko Alakulppi
1937–2007 1/2007
Määränpäänä Ruija 1/2012
Savukosken kivikautinen mela
1/2006
Unaria etsimässä 1/2009
- Kuusikko, Riitta:
eLibrary&Culture without Borders –
hanke 1/2007
Korundi – postiautovarikosta kult-
tuuritaloksi 1/2011
- Kyläniemi, Hanna:
Kylässä keskiajan kylässä 1/2005
Mein Liebes Goldherz 1/2012
Moniaistinen telta muistelutilana
1/2013
Oletko nähnytumpitakkia? 1/2014
Rakas luminen helvetti – K. M. Wal-
leniuksen Lapin vuodet 1/2006
Tarvitseeko Lappi apua? 1/2010
- Kyläniemi, Hanna – Mölläri, Jon-
na-Maria: Uutteruuden aikakausi
– jälleenrakennuskauden luettelointi-
työtä 1/2007

- Lavia, Anna-Riikka: Perinteen monet elämät 1/2005
- Lefrère, Stéphanie C.: Ihminen-luonto -suhteen rajat 1/2012
- Leskelä, Lotta – Mölläri, Jonna-Maria: Museo-opetuksen maastossa 1/2011
- Liikkanen, Hilikka: Rovaniemen taidemuseo 20 vuotta 1/2006
- Lilja, Erkki: Ruijanpolku – valtareitti Jäämerelle 1/2008
- Lipponen, Merja: Maisemat Ruotuun yhteistyöllä 1/2014
- Lohiniva, Leena: Helena Junntilan taidetta Rovaniemellä 1/2004
- Lundvall, Päivi: Pohjoisen komiat kylät – Kairalan-Luiron maisema-alue 1/2010
- Länsman, Anni-Siiri: Saamelainen-rakennusperintö – Esimerkkinä Nilan Pieran talon kunnostus Lismassa 1/2006
- Magga, Päivi: Porotilalaki poronhoitajien asuintavan muuttajana 1/2005
- Malaprade, Charlotte: Elämää Tapiolassa – Aallon arkkitehtuuria asukkaiden näkökulmasta 1/2013
- Mattila, Hanna: Kultamuseo 40 vuotta 1/2013
- Mäkinen, Kalevi: Postimerkkien Lappi 1/2006
- Niemelä, Marko: Rovaniemen markkinoiden historiallinen äänimaisema 1/2008
- Niemelä, Marko – Raudaskoski, Hannu: Tsöh, Tsöh! Kuuluuko PopuLappi? Lappilaisen populaarimusiikin historiaa 1/2012
- Ojanlatva, Eija: Hopeaa Inarinjärven kallionkolosta 1/2004
- Paalamo, Päivi: Luonnonsuojelutyöt Metsähallituksessa 1/2009
- Paaskoski, Leena: Metsämiehiä ja lentoherroja lapinkuumeessa 1/2009
- Palismaa, Pirta: Tunturi-Lapin luonto- ja kulttuurikeskuksen uusi näyttely 1/2007
- Pelkonen, Heidi: Petsamo Lapin maakuntamuseon kokoelmissa 1/2009
- Pesonen, Petro – Koivusto, Satu: Kosken niskalla – Myöhäiskivikautisen asuinpaikan arkeologiaa Rovaniemellä 1/2014
- Poikolainen, Helena: Tervehdys Taivaan tulien kaupungista 1/2007
- Puurunen, Nina: Kolttakulttuuria Kansallismuseoon. T. I. Itkosen keuruumatkat Petsamon Lapissa 1910- ja 1920-luvulla 1/2004
- Pöysälä, Hanna: Arkkitehti Pauli Salomaa. Sopusuhtaisen ja ihmisläheisen arjen ympäristön luoja 1/2011
- Rovaniemen vanha kaupungintalo 1/2004
- Rahikainen, Päivi: Manipulaattorista Lapin Noidaksi – taikuri Erik Arppe 1/2008
- Museomestaria aina tarvitaan 1/2007
- Omavarainen Naumanniemi 1/2006
- Pirtistä navettaan. Kesäajan asumisesta pohjoisessa 1/2010
- Puistoja Poronsarveen 1/2005
- Viisi vuosikymmentä talkootyötä 1/2011
- Rantala, Leif: Erään silitysraudan tarina 1/2011
- Rauhala, Jouni: Maisemanhoito-alue Sallan Saijaan 1/2007
- Rautiainen, Pirjo: Muinaisjäännöksiä ja vanhoja rakennuksia – kulttuuriperintötyötä 150-vuotiaassa Metsähallituksessa 1/2009
- Romakkaniemi, Aki: Saksalaissovitilaiden jäljet Lapissa – Saksalaisaika Lapin sodassa Inarissa 1/2012

- Ruohonen, Johanna: Monumentaalimaalaukset Lapin jälleenrakennuksessa 1/2010
- Ruusuvuori, Anssi: Leuku, saamelaisien tärkeä työkalu 1/2013
- Räisänen, Jukka: Kivikot selvityksen kohteena 1/2013
- Saraniemi, Jouko: Metsäkoulun kulttuurimiljö 1/2005
- Saraniemi, Saila: Asiakaslähtöisyys paikallismuseoissa 1/2007
- Savolainen, Mervi – Muhonen, Matleena: Lapin maisemia ruotimassa 1/2013
- Snellman, Hanna: Naiset savotalla 1/2004
- Suvilehto, Jukka: Valokuvien digitaalinen konservointi 1/2010
- Tapio, Riku: Lehtojärvi uudistaa kasvojaan 1/2005
- Teeriaho, Yrjö: Lapin historiaa karttojen kuvaamana 1/2009
- Tervahauta-Kauppala, Liisa: Kevään 2005 koettelemukset Särestöniemi-museossa 1/2005
- Toivanen, Tuija: Konservattorin pohjoiset keinot 1/2004
- Tuisku, Tuula – Uusitalo, Eeva: Maa-seutututkimusta Sallan kylillä 1/2010
- Tuovinen, Johanna: Raivaaja-lehden kertomaa 1/2014
- Tynys, Tapio: Korppoosta Kessiin – metsäkonduktööri A. W. Granit 1/2012
- Veima, Mikko: Lapin museoiden kävijätutkimus 1/2008
- Viinamäki, Marita: Lappilainen työväenperintö 1/2013
- Viitanen, Ulla: Kauppalan pojat 1/2006
- Museot kuntoon! -projekti 1/2007
- Paikallismuseot tekevät arvokasta työtä 1/2011

- Vuorimies, Elina: Lappilainen ITE 1/2010
- Westerlund, Lars: Saksalaisten hallussa olleiden neuvostosotavankien vaiheet Pohjois-Suomessa 1941–1944 1/2007

ARTIKKELIT AIHEPIIREITTÄIN

1. Arkeologia

- Arponen, Aki: Utsjoen kirkkokentän raanu 1/2011
- Eranti, Olli: Rovaniemen muinaiset kivisevät 1/2014
- Joona, Juha-Pekka – Kotivuori, Hannu: Rautaisia nuolenkärkiä Lapin alueelta 1/2011
- Karjalainen, Taisto: Sota-ajan kulttuuriperintö Rovaniemen metsissä 1/2012
- Kotivuori, Hannu: Aarteita hevossa 1/2008
- ”Korkiasti kunnioitettava Jaloarvoinen herra D. E. D. Europeaus!” – Johan Hoikan kirjeitä vuosilta 1864–1871, osa I 1/2014
- Koruaarteita Lapista 1/2009
- Savukosken kivikautinen mela 1/2006
- Unaria etsimässä 1/2009
- Ojanlatva, Eija: Hopeaa Inarinjärven kallionkolosta 1/2004
- Pesonen, Petro – Koivusto, Satu: Kosken niskalla – Myöhäiskivikautisen asuinpaikan arkeologiaa Rovaniemellä 1/2014

2. Museot ja näyttelyt

- Alariesto, Tuija – Kähkönen, Kaija: Aikamatka markkinoille 1/2009
- Alariesto, Tuija: Iikka Paavalinmen maisemissa 1/2010
- Etto, Ulla: Priitu Rovaniemen markkinoilla – ideasta kirjaksi 1/2009

- Jokela, Elina: Sallan omaleimainen museo 1/2010
- Jomppanen, Arja: Inarin saamelaismuseon avaamisesta 50 vuotta 1/2013
- Kaakinen, Kimmo: Ikkuna erämaahan 1/2009
- Väylänvarren elämää 1/2008
- Leskelä, Lotta – Mölläri, Jonna-Maria: Museo-opetuksen maastossa 1/2011
- Liikkanen, Hilikka: Rovaniemen taidemuseo 20 vuotta 1/2006
- Mattila, Hanna: Kultamuseo 40 vuotta 1/2013
- Palismaa, Pirita: Tunturi-Lapin luonto- ja kulttuurikeskuksen uusi näyttely 1/2007
- Poikolainen, Helena: Tervehdys Taivaan tulien kaupungista 1/2007
- Rahikainen, Päivi: Museomestaria aina tarvitaan 1/2007
- Saraniemi, Saila: Asiakaslähtöisyys paikallismuseoissa 1/2007
- Tervahauta-Kauppala, Liisa: Kevään 2005 koettelemukset Särestöniemi-museossa 1/2005
- Veima, Mikko: Lapin museoiden kävijätutkimus 1/2008
- Viitanen, Ulla: Paikallismuseot tekevät arvokasta työtä 1/2011

3. Esineet ja valokuvat

- Alariesto, Tuija: Leluja ja leikkejä muistojen kätkeistä 1/2006
- Dölle, Sirkku: Kirkkoherra kameran takana. Juhani Ahola valokuvaaja 1/2010
- Furu, Leena: Lappi postikorteissa 1/2009
- Harju, Suvi: Muistoalbumi kenttä-sairaalasta 1/2012

- Heikkilä, Darja – Kyläniemi, Hanna: Lapinnukkeja, lapinpukuisia nukkeja ja nukkeja Lapista 1/2004
- Kasto, Marko: Suomen signeeratut huonekalumaalaukset 1/2006
- Kyläniemi, Hanna – Mölläri, Jonna-Maria: Uutteruuden aikakausi – jälleenrakennuskauden luettelointityötä 1/2007
- Mäkinen, Kalevi: Postimerkkien Lappi 1/2006
- Pelkonen, Heidi: Petsamo Lapin maakuntamuseon kokoelmissa 1/2009
- Rantala, Leif: Erään silytsraudan tarina 1/2011
- Ruusuvuori, Anssi: Leuku, saamelaisten tärkeä työkalu 1/2013
- Suvilehto, Jukka: Valokuvien digitaalinen konservointi 1/2010
- Toivanen, Tuija: Konservattorin pohjoiset keinot 1/2004

4. Kulttuuriympäristö

- Alajääskö, Anna-Maija: ”Rovaniemen filiaali” – Alvar Aallon sivutoimisto 1/2013
- Aula, Kristiina: Osuusmeijeristä kansainvälinen taiteilijatalo 1/2005
- Cavén, Olli: Rakennuksen restaurointia Savukoskella 1/2007
- Elo, Tiina: Aatteiden talot – seurantalojen historiaa Lapissa 1/2008
- Lapin kulttuuriympäristöt on inventoitu 1/2008
- Lapin kulttuuriympäristö tutuksi -hanke 1/2004
- Tuhkasta nousseet kirkot. Kirkkojen jälleenrakennus Lapissa 1/2004
- Harju, Suvi: Jäämeren entinen Suomi – turistimatalla Petsamossa 1/2013

- Hihnavaara, Lauri: Uulala – Ylä-Luiron Uutelan talo 1/2006
- Jefremoff, Irja: Pihkantuoksuinen puistikko Inarissa 1/2005
- Johansson, Peter – Kotivuori, Hannu: Pyhä-Nattanen – Sompion kruunu 1/2014
- Jokela, Elina: Salon talon matka 1/2012
- Kaija, Jorma: Saarenputaan tyylikäs museosilta 1/2008
- Karila, Antti – Tuhkala, Teija: Sodan jälkiä Sallan kulttuuriympäristössä 1/2006
- Kiviniemi, Marko: Uuttuja ja uupuita. Lapin ja Peräpohjolan kadonnutta keräilytaloutta 1/2004
- Lipponen, Merja: Maisemat Ruutuun yhteistyöllä 1/2014
- Lundvall, Päivi: Pohjoisen komiat kylät – Kairalan-Luiron maisema-alue 1/2010
- Länsman, Anni-Siiri: Saamelainen-rakennusperintö – Esimerkinä Nillan Pieran talon kunnostus Lismassa 1/2006
- Malaprade, Charlotte: Elämää Tapiolassa – Aallon arkkitehtuuria asukkaiden näkökulmasta 1/2013
- Pöysälä, Hanna: Rovaniemen vanha kaupungintalo 1/2004
- Rahikainen, Päivi: Omavarainen Naumanniemi 1/2006
- Puistoja Poronsarveen 1/2005
- Rauhala, Jouni: Maisemanhoito-alue Sallan Saijaan 1/2007
- Rautiainen, Pirjo: Muinaisjäännöksiä ja vanhoja rakennuksia – kulttuuriperintötyötä 150-vuotiaassa Metsähallituksessa 1/2009
- Saraniemi, Jouko: Metsäkoulun kulttuurimiljö 1/2005
- Savolainen, Mervi – Muhonen, Matleena: Lapin maisemia ruotimassa 1/2013

- Tapio, Riku: Lehtojärvi uudistaa kasvojaan 1/2005
- Tuisku, Tuula – Uusitalo, Eeva: Maa-seutututkimusta Sallan kylillä 1/2010

5. Historia, perinne, taide

- Aho, Mikko – Gyllenhaal, Lars – Tuhkala, Teija: Ruotsalaisia sotasankareita? 1/2007
- Enbuske, Matti: Kuinka Rovaniemestä tuli kaupunki? 1/2010
- Suomen suurimmilla tietyömailla 1/2010
- Harjuma, Tiina: Lapissa tarvittiin lastenkoteja 1/2013
- Hartikainen, Pertti: Saksalaissotilaiden jäljet Lapissa – Saksalaismuistoja Rovaniemellä 1/2012
- Hautala-Hirvioja, Tuija: Lapin taideseura Seitapiiri ry – kotien raunioille perustettu 1/2011
- Heinäaho-Miettunen, Heli: Kultaa, kulttuuria ja luontoarvoja Ivalojoella 1/2008
- Hihnavaara, Lauri: Saksalaismuisto Sompioista 1/2013
- Hugg, Raija: Saksalaissotilaiden jäljet Lapissa – Vuotson tukikohta 1/2012
- Katajamäki, Jonna: Lapin postilinja-autoliikenteen värikkäät vuosikymmenet 1/2009
- Kotivuori, Hannu: Määränpäänä Ruija 1/2012
- Kuusikko, Riitta: Korundi – posti-autovarikosta kulttuuritaloksi 1/2011
- Kyläniemi, Hanna: Mein Liebes Goldherz 1/2012
- Oletko nähnytumpitakkia? 1/2014
- Tarvitseeko Lappi apua? 1/2010
- Lavia, Anna-Riikka: Perinteen monet elämät 1/2005

- Lilja, Erkki: Ruijanpolku – valtareitti Jäämerelle 1/2008
- Lohiniva, Leena: Helena Junttilan taidetta Rovaniemellä 1/2004
- Magga, Päivi: Porotilalaki poronhoitajien asuintavan muuttajana 1/2005
- Niemelä, Marko: Rovaniemen markkinoiden historiallinen äänimaisema 1/2008
- Niemelä, Marko – Raudaskoski, Hannu: Tsöh, Tsöh! Kuuluuko PopuLappi? Lappilaisen populaarimusiikin historiaa 1/2012
- Paaskoski, Leena: Metsämiehiä ja lentoherroja lapinkuumeessa 1/2009
- Rahikainen, Päivi: Pirtistä navettaan. Kesäajan asumisesta pohjoisessa 1/2010
- Romakkaniemi, Aki: Saksalais-sotilaiden jäljet Lapissa –Saksalaisaika Lapin sodassa Inarissa 1/2012
- Ruohonen, Johanna: Monumentaalimaalaukset Lapin jälleenrakennuksessa 1/2010
- Snellman, Hanna: Naiset savotalla 1/2004
- Teeriaho, Yrjö: Lapin historiaa karttojen kuvaamana 1/2009
- Tuovinen, Johanna: Raivaajalehden kertomaa 1/2014
- Viinämäki, Marita: Lappilainen työväenperintö 1/2013
- Viitanen, Ulla: Kauppalan pojat 1/2006
- Vuorimies, Elina: Lappilainen ITE 1/2010
- Westerlund, Lars: Saksalaisten hallussa olleiden neuvostosotavankien vaiheet Pohjois-Suomessa 1941–1944 1/2007

6. Luonto

- Aapala, Kirsti: Kaarnikoita ja juoksetusheiniä – luonnonkasveja moneen käyttöön 1/2008
- Anneberg, Martti: Porokulttuuria tietosanakirjaksi 1/2012
- Johansson, Peter: Korouoman synny ja sen maiseman kehitys 1/2011
- Lefrère, Stéphanie C.: Ihminen – luonto -suhteen rajat 1/2012
- Paaloma, Päivi: Luonnonsuojelutyöt Metsähallituksessa 1/2009
- Räisänen, Jukka: Kivikot selvityksen kohteena 1/2013

7. Henkilöt

- Alariesto, Tuija – Ranta, Esko: Muurmannin suomalaisten menneisyyden tulkki 1/2008
- Etto, Jorma: Saanon Matin muistokuvat 1/2006
- Hartikainen, Arja: ”Lilyn” lapinkuvat 1/2006
- Kaakinen, Kimmo – Kotivuori, Hannu: Johan Lindström – Lapin ilmailun pioneeri 1/2009
- Kaakinen, Kimmo: Niilo Huru – helmenpyytäjä toisessa polvessa 1/2008
- Kotivuori, Hannu: Etulinjan erämies 1/2013
- Historiaa veitsen terällä 1/2004
- Lapin arkeologi Markku Torvinen 1945-2011 1/2011
- Lapin luonnon asiantuntija Kimmo Kaakinen 1948-2011 1/2011
- Museon ystävä Jaakko Alakulppi 1937-2007 1/2007
- Kyläniemi, Hanna: Rakas luminen helvetti – K. M. Walleniuksen Lapin vuodet 1/2006
- Puurunen, Nina: Kolttakulttuuria Kansallismuseoon. T. I. Itkosen ke-

ruumatkat Petsamon Lapissa 1910- ja 1920-luvulla 1/2004

- Pöysälä, Hanna: Arkkitehti Pauli Salomaa. Sopusuhtaisen ja ihmisläheisen arjen ympäristön luoja 1/2011

- Rahikainen, Päivi:

Manipulaattorista Lapin Noidaksi

– taikuri Erik Arppe 1/2008

Viisi vuosikymmentä talkootyötä 1/2011

- Tynys, Tapio: Korppoosta Kessiin – metsäkonduktööri A. W. Granit 1/2012

8. Hankkeet

- Kuusikko, Riitta: eLibrary&Culture without Borders –hanke 1/2007

- Kyläniemi, Hanna:

Kylässä keskiajan kylässä 1/2005

Moniaistinen telta muistelutilana 1/2013

- Harju, Suvi – Karvonen, Kiti: Tallen-

nusteemana entinen Rovaniemi 1/2012

- Viitanen, Ulla: Museot kuntoon! – projekti 1/2007

9. Kirjaesittelyjä

- Antikainen, Pekka: Saamenmaa. Sareka Oy. Lahti 2004. (Suvilehto, Jukka 1/2004)

- Helamaa, Erkki: Vanhan rakentajan sanakirja rakentamisesta, rakennuksista, rakenteista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 988. 2004. (Rahikainen, Päivi 1/2005)

- Kallio, Kalle (toim.): Museo oppimisympäristönä. Suomen Museoliiton julkaisuja 54. Jyväskylä 2004. (Tornberg, Leena 1/2004)

- Massa, Ilmo – Snellman, Hanna (toim.): Lappi – maa, kansat, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden

Seuran toimituksia 924. Hämeenlinna 2003. (Kyläniemi, Hanna 1/2004)

- Mattila, Mirva – Koukonen Marianna – Salmela Ulla (toim.): Opas paikallismuseon hoitoon. Museovirasto. Helsinki 2005 (Kyläniemi, Hanna 1/2005)

- Nyman, Hannele – Poutasuo, Tuula: Muovikirja. Arkitavaraa ja designesineitä. Porvoo 2004. WSOY. (Mölläri, Jonna-Maria 1/2005)

- Nummi, Outi (toim.): Rohmut ja riesat. Tuhohyönteisten tunnistusopas. Suomen museoliiton julkaisuja 55. Helsinki 2005. (Kyläniemi, Hanna 1/2005)

- Pihkala, Antti (toim.): Jälleenrakennuskauden perintö Lapissa. Oulu 2004. (Rahikainen, Päivi 1/2004)

- Salonen, Kirsi: Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Edita 2005. (Kaakinen, Kimmo 1/2005)

Tämän numeron kirjoittajat

OLLI ERANTI

*Fil. yo, arkeologian opiskelija
Helsingin yliopisto*

PETER JOHANSSON

*FT, erikoisasantuntija
GTK*

SATU KOIVISTO

*FM, tutkija
Arkeologiset kenttäpalvelut
Museovirasto*

HANNU KOTIVUORI

*FL, museonjohtaja, arkeologi
Lapin maakuntamuseo*

HANNA KYLÄNIEMI

*FM, kokoelma-amanuenssi
Lapin maakuntamuseo*

MERJA LIPPONEN

*Projektipäällikkö
Maisemat Ruotuun -projekti*

PETRO PESONEN

*FL, tutkija
Arkeologiset kenttäpalvelut
Museovirasto*

JOHANNA TUOVINEN

*Muotoilija (AMK)
TaK, Lapin yliopisto*

LAPIN MAAKUNTAMUSEO

Arktikum
Pohjoisranta 4
96200 Rovaniemi

www.rovaniemi.fi/maakuntamuseo
www.facebook.com/lapinmaakuntamuseo

Henkilökunta

Museonjohtaja, arkeologi Hannu Kotivuori
016 322 2854, 040 573 1951

Näyttelyamanuenssi Tuija Alariesto
016 322 8577, 040 734 1060

Kuva-arkistonhoitaja Suvi Harju
016 322 3095, 040 828 9699

Vs. maakuntamuseotutkija Paula Hautala (31.1.2015 saakka)
016 322 2791, 050 315 1481

Amanuenssi (kokoelmat) Hanna Kyläniemi
016 322 2853, 040 728 3362

Opas-valvoja Maisa Laitinen
016 322 8578, 040 847 1152

Amanuenssi (luonnontiede) Stephanie C. Lefrère
016 322 2484, 050 315 1480

Opas-valvoja Merja Lehtovirta-Aho
016 322 8582, 040 502 7572

Museomestari Teijo Rovannerä
016 322 8585, 040 561 1713

Valokuvaaja Jukka Suvilehto
016 322 2858, 050 315 1482
[jukkai.suvilehto\(at\)rovaniemi.fi](mailto:jukkai.suvilehto(at)rovaniemi.fi)

Sähköposti: etunimi.sukunimi@rovaniemi.fi

Arktikum on avoinna 2015

1.1.–11.1.	päivittäin	10–18
12.1.–31.5.	ti–su	10–18
1.6.–31.8.	päivittäin	9–18
1.9.–30.11.	ti–su	10–18
1.12.–31.12.	päivittäin	10–18

Varaukset ja lisätiedot (016) 322 3260
www.arktikum.fi

LAPIN MAAKUNTAMUSEO
THE REGIONAL MUSEUM OF LAPLAND